
MIKAEL NYBERG

*Det gröna
kapitalet*

Miljöförbundet Jordens Vänner

© Mikael Nyberg
Miljöförbundet Jordens Vänner
Grafisk form: Mikael Nyberg
Tryck: BTJ Tryck AB, Lund 1998
ISBN 91-630-6717-X

INNEHÅLL

Förord	5
1. STARKT MEN SVAGT. Det transnationella kapitalet behärskar det offentliga politiska livet men är i grunden svagt	8
2. DET GRÖNA KAPITALET. En intervju med Björn Stigson, World Business Council for Sustainable Development	19
3. EN GRÖN SPJUTSPETS. Tidningen Tomorrow miljöprofilerar ABB och andra storföretag	26
4. TILLVÄXTENS GRÄNSER. 1970-72. Miljön på dagordningen	32
5. KONFERENSEN I STOCKHOLM. 1972. Det gröna kapitalet hittar själsfränder	39
6. BÄRKRAFTIG UTVECKLING. 1980-talet. De transnationella samlar sig till motoffensiv	50
7. KONFERENSEN I RIO. 1992. Det gröna kapitalets förslag: privatisera naturen!	59
8. OFFENSIV MOT SYD. Frihandelsavtal och FN-reformer	66
9. DEBATTEN OM KLIMATET. Det gröna kapitalets krav: no regrets och joint implementation	74
10. EUROPEAN ROUND TABLE. På EU-direktörernas program: social dumpning, nya motorvägar och militär upprustning	80
11. SVENSKA PÅTRYCKARE. Hur SAF och storföretagen tog över	96

12. EFTER BRENT SPAR. PR-konsulternas recept:
privatmoral i butiken i stället för politiken 109
13. VÄGSKÄL FÖR MILJÖRÖRELSEN. Ska folkrörelserna
bli välgörehetsorgan i de transnationellas
tjänst? 119

FÖRORD

Många vill värna om miljön och social trygghet. Vi vill värna om vårt globala klimat och hindra risken för att bilavgaser, andra utsläpp och avskogning ska leda till skadlig uppvärmning av atmosfären. Vi vill stoppa grymheten i världsskala mot fattiga och förtryckta. Men hur ska vi kunna göra det och vilka intressen har vi mot oss?

Miljöförbundet Jordens Vänner har blivit alltmer aktivt i internationellt samarbete mot ökning av biltrafiken och för att värna klimatet, mot arbetslöshet och för solidaritet. I det arbetet har vi stött på ett växande, välorganiserat motstånd. Olika grupper har bildats för att trycka på i vad som framstått vara näringslivets intresse men i själva verket varit storföretagens och då ofta bara ett fåtal transnationella företags särintressen. Gamla och nya klubbar för storföretagen eller handelskammare och industriförbund lyckas allt oftare få genomslag för sin politik både i det egna landet och internationellt.

För att täcka behovet av samlad kunskap om storföretagens strategi för påverkan har journalisten Mikael Nyberg fått uppdraget av Miljöförbundet Jordens Vänner att skriva denna rapport. Betoningen ligger på det internationella planet och miljöfrågorna i hela sitt sociala sammanhang där perspektivet ofta utgår från tredje värl-

den och den globala folkmajoritetens intresse. Storföretagens sätt att suga upp och göra ideologi av intresset för miljö- och utvecklingsfrågor analyseras. En granskning görs av de senaste decenniernas internationella framväxt av dagens politiska system med dess växande inflytande för professionella påtryckare betalda främst av storföretagen.

Miljöförbundet Jordens Vänner ser det som viktigt att sprida kunskap och bidra till diskussion. Boken ges ut som ett led i Miljöförbundet Jordens Vänner internationella arbete med klimatfrågor i ett brett socialt och miljömässigt sammanhang som finansierats delvis med SIDA medel via Studieförbundet. Bokens slutsatser och innehåll står författaren för.

Den första upplagan av denna skrift har tagit slut. I den reviderade bok som nu ges ut har ett nyskrivet kapitel tillkommit om den professionella påtryckarstrategin i genteknikfrågan.

Bokens aktualitet har förstärkts av nya internationella initiativ med storföretagen som pådrivare, senast i förhandlingar om multilaterala avtalet om investeringar, MAI.

Det som framkommer av denna rapport är att storföretagen har en samlad vision för sin politik, där miljöfrågorna sätts in i en mer övergripande nyliberal strategi för global förändring där statens roll ska minskas och marknadskrafterna få allt friare spelrum över alla nationsgränser, gärna kombinerat med välgörenhetsprojekt för begränsade grupper organiserade av frivilligorganisationer.

Vi hoppas på framväxten av en mer miljösolidarisk strategi i samverkan mellan fackföreningarna, miljörel-

sen och andra folkliga krafter. En folklig strategi grundad på global rättvisa och miljöhänsyn som näringslivet förr eller senare måste anpassa sig till så att vi alla på hela jorden i framtiden kan leva ett gott liv.

Tord Björk

Sociala utskottet

Miljöförbundet Jordens Vänner

DEN HÄR RAPPORTEN skrevs ursprungligen hösten 1995 och publicerades i en broschyr våren 1996. Sedan dess har miljöfrågan rullat vidare i den internationella diplomatin med klimatkonferensen i Kyoto och annat, men inget av detta har ruckat huvudlinjerna i analysen. Jag har därför inte gjort någon större omarbetning av innehållet. Nytt i denna utgåva är ett kapitel om oljebolagens och den gentekniska industrins försök att med professionell PR-assistans tackla miljöopinionen. Därutöver har bara smärre justeringar gjorts.

Mikael Nyberg

mikael@mikaelyberg.nu

KAPITEL 1

Starkt men svagt

*Det transnationella kapitalet behärskar
det offentliga politiska livet men är
i grunden svagt.*

En av USAs rikaste män är Richard Mellon Scaife. Han har en personlig förmögenhet på över 150 miljoner dollar och kontrollerar stiftelser med ännu större tillgångar. I kraft av sina kapital kunde han med lika sinnades hjälp rikta stora delar av den offentliga debatten och det politiska livet i USA under 80-talet efter sitt tycke. Hans inflytande sträckte sig också till andra länder.

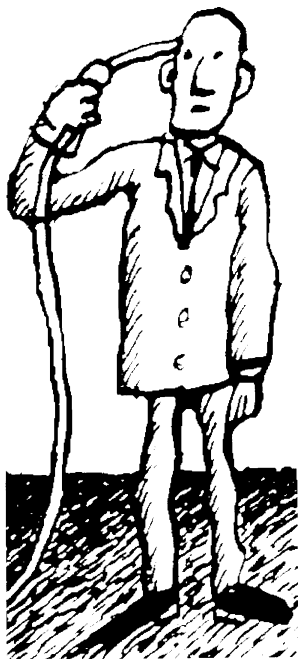
Richard Mellon Scaife äger flera medelstora tidningar, men de var inte hans viktigaste instrument. Han lyckades mångfaldiga den politiska effekten av sin penningmakt genom investeringar i en rad kända och okända forskningsinstitutioner, diskussionsklubbar och politiska kampanjorganisationer. Richard Mellon Scaife och hans stiftelser bidrog med årliga anslag på över 10 miljoner dollar till det genomslag som nyhögern fick i den politiska debatten i USA på 80-talet.

Den viktigaste av de think tanks som Scaife finansierar är The Heritage Foundation. När Ronald Reagan blev president kom elva av hans närmaste rådgivare därför.¹ Chefen för Heritage Foundation, Edwin Feulner,

förklarade 1985 hur man arbetade. Milton Friedman och andra intellektuella kunde argumentera för privatiseringar, skattesänkningar och avregleringar, men sedan gällde det att marknadsföra idéerna. Då räckte det inte att vid de politiska valen försöka vinna väljarnas stöd. Storföretagen måste finansiera en kontinuerlig bearbetning av den allmänna opinionens "trädtoppar" och "gräs-rötter". Detta arbete var Feulners specialitet.² Miljöfrågan ger rika prov på hur hans principer har tillämpats av företrädare för de största kapitalen.

Världsekonomin kontrolleras idag av några hundra transnationella företag med säten i USA, Europa och Japan. Varje företag är toppen på en pyramid av underleverantörer i lager på lager ner till småföretag i utkanterna av tredje världens storstäder.

I pyramidens topp finns patent och varumärken, marknadsföring, finansförvaltning och strategiska tillverkningsmoment. Där övervakas alla de underlydande vassallföretagen, där samlas merparten av de rikedomar som utvinns i den globala produktionsprocessen.

I pyramidens botten utförs de hårdaste arbetena till de lägsta lönerna. Där placeras de smutsigaste industrierna, där skövlas skogarna, där samlas avfallet.

Denna produktionsordning levererar fler materiella nyttigheter än någonsin förut, men den förmår inte göra det utan att samtidigt förlösa källorna till denna materiella rikedom: de mänskliga och naturliga tillgångarna. I de transnationellas världsekonomi tillverkas inte bara varor. Här produceras också arbetslöshet, fattigdom och miljökriser.

I Indien demonstrerade folk i hundratusental mot frihandelsavtalet GATT. De tyckte att billiga mediciner var viktigare än patenträtterna för Merck, Glaxo och Astra. De ansåg att det indiska jordbruket måste skyddas mot spannmålsjätten Cargills stämplingar. Ändå skrev regeringen i New Dehli under avtalet.

I Sverige tycker de flesta att det är vansinne att flera hundratusen människor ska gå arbetslösa medan sjukvården förfaller och anställda i industrin jobbar övertid som aldrig förr. De röstar på dem som lovar arbete, välfärd och bättre miljö, men när politikerna väl blivit valda fattar de beslut med motsatt verkan. Vad beror dessa avvikelser mellan folkvilja och fattade beslut på?

I skolan får vi lära oss att det går till så här i vår demokrati: Först prövar de jämlika medborgarna i en offentlig debatt olika åsikter och argument. Sedan väljer de sig företrädare som genomför det som de flesta funnit vara rätt och riktigt.

I praktiken fungerar det inte så. Medborgarna väger inte lika tungt i debatten, och deras makt över de folkvalda är mycket ojämnt fördelad. De som äger och kontrollerar de transnationella företagen är en försvinnande liten

del av befolkningen, men de utövar ett inflytande över den offentliga debatten och de politiska beslutsprocesserna i de rika länderna som är omätligt stort. Eftersom de rika länderna besitter många globala maktinstrument – allt från ekonomiska utpressningsmedel till B 52:or och precisionsstyrda missiler – kan därför någon promille av alla människor upprätthålla en världsordning som för flera miljarder är skadlig.

I korridorerna i beslutsorganen i Washington, Bryssel och Tokyo rör sig tusentals kostymklädda herrar som är avlönade av företag och intresseorganisationer för att påverka politiker och ämbetsmän att fatta vissa beslut. Denna lobbyverksamhet domineras helt av de stora företagen, eftersom de har mest pengar att köpa påverkare för. Av 10.000 lobbyister i Bryssel kommer över 90 procent från industrin.³

Men viktigare än springet i korridorerna är den kontroll som storföretagen har över den offentliga debatten och det politiska livets infrastruktur. Det lilla fåtalet i toppen av de transnationella företagspyramiderna äger tidningar, bokförlag och radio- och TV-kanaler, de finansierar i många länder de ledande politiska partierna och de har makt över de mest inflytelserika forskningsorganen och diskussionsklubbarna. De politiska besluten blir som de blir eftersom de sällas fram i en tillrättalagd urvalsprocess.

I USA är det övertydligt. Ledande politiker hämtas direkt från investeringsbankerna på Wall Street och från de stora företagens stiftelser och tanketruster. När mandatperioden är slut återvänder ministrar, statssekreterare och ämbetsmän till de gamla befattningarna. Den som vill bli president förankrar sig inte i folkliga opinioner

utan i ledande kapitalgrupperingar. President Jimmy Carter och inte mindre än 25 av hans högst uppsatta medarbetare rekryterades ur Trilateralen, en exklusiv, internationell diskussionsklubb bildad av David Rockefeller 1973.⁴

Samma urvalmekanism verkar i Storbritannien, när den nye labourledaren Tony Blair säkrar sig en seger i parlamentsvalet. Blair skyndar sig ner till Australien för att hålla tal vid en konferens för 200 av mediamagnaten Rupert Murdochs högsta chefer. Det nya labour ska fortsätta att marknadsanpassa det brittiska samhället, försäkrar han. Mediemarknaden ska avregleras och den anti-fackliga lagstiftningen bestå.⁵

Blair uppvaktar Murdoch eftersom Murdoch äger de populäraste tidningarna i England och kontrollerar satellit-TV:n. Murdochpressen hetsade vilt mot Labours kandidater i den föregående valkampanjen.

Det är inte konspirationer som styr. De transnationella jättarnas maktutövning är på en gång både mer förfinad och mer vidsträckt än så. Sammansvärjningar och köpta samförstånd spelar en roll, men för det mesta går det lika bra utan dem. Slutna sällskap som Trilateralen, European Round Table of Industrialists och World Business Council for Sustainable Development är fora där ledarna för de största företagen samlas för att i en gemensam kunskapsprocess tydliggöra sina intressen och forma dem till politiska strategier. De utvalda grälar och argumenterar tills de har sällat fram de idéer som bäst tjänar deras intressen.

Det är inte märkligare än de politiska debatterna i fikarummen på fabrikerna eller i fackföreningar och miljö-rörelser. Skillnaden är att företagsledarna genom sin kon-

troll över den offentliga debattens infrastruktur har lättare att marknadsföra sina idéer. Deras föreställningar tränger genom massmedia ända in i diskussionerna i fikarummen, medan de tankar som väcks i de folkliga diskussionerna för det mesta filtreras bort innan de når offentligheten.

Sambanden är statistiska. Professor Åke E Andersson har under hela sitt verksamma liv talat för avfolkning av glesbygder, storstadstillväxt och nya motorvägar, men det kunde ha slumpat sig annorlunda. Sollefteågrabben Åke Andersson kunde ha blivit miljöaktivist och motståndare till bilismen. Sannolikheten för att han då hade utsetts till chef för Institutet för framtidsstudier är emellertid mycket liten, och hans chanser att få den japanska Hondastiftelsens pris på 800.000 kronor hade gått mot noll.

Det fanns inget påbud som sade att dagstidningarna i Sverige inför folkomröstningen om EU skulle propagera för ja-sidan, men sannolikheten för att de skulle göra det var överväldigande stor. Nio av tio tidningar förordade medlemskap eftersom nästan alla tidningarnas ägare gjorde det och eftersom dessa ägare valt sig chefredaktörer som de kan lita på i de stora frågorna.

Olika kapitalgrupperingar kan ha skiftande och ibland rent motstridiga intressen. De kan också välja skilda politiska linjer för att nå samma syfte. I Sverige, som är ett litet land, lyckas storföretagen för det mesta jämka sina intressen och uppträda enat. De har också genom SAF och dess sidoorgan framgångsrikt knutit upp små och medelstora företag till många av sina kampanjer. I USA är rivalitet och motsättningar vanligare.

På 80-talet var storföretag involverade på båda sidor i

debatten om president Reagans rustningsprogram. Delar av vapenindustrin tjänade stort på den kraftiga upp-rustningen, men finansintressena på Wall Street oroadе sig för budgetunderskott och inflation, fastighetsägare i storstäderna led av nedskurna anslag till vägar och infra-struktur, och företag med intressen i Västeuropa och hopp om nya marknader i Sovjetunionen och Östeuropa såg sina planer störda av politiska spänningar och ekono-miska sanktioner. Från 1982 började fastighetsmagnater, finanshus och privata stiftelser därför att anslå pengar till fredsforskare och organisationer som kritiserade Reagans rustningsprogram.⁶

Denna kritik var inte riktad mot USAs stormaktspoli-tik. Den handlade så gott som uteslutande om de nya kärnvapnen och anknöt till en gammal motsättning inom USAs överhet. Det liberala så kallade östkustetablissemangет brukar förorda en expansiv utrikespolitik, efter-som det har stora kapital investerade i Europa och andra delar av världen. Mot denna grupp står en koalition av konservativa så kallade isolationister. De företräder kapi-talgrupperingar som framför allt inriktar sig på hemma-marknaden och angränsande länder. De sätter sig i all-mänhet emot kostsamma militära åtaganden i utlandet och förordar ett försvar inriktat på att stänga fientliga makter ute från det västra halvklotet.

I svensk och europeisk debatt brukar det tas för givet att de liberala expansionisterna är bättre än de konserva-tiva isolationisterna, men för folken i tredje världen är det snarare tvärtom. De har haft störst besvär med liberaler-na, eftersom östkustetablissemangет varit ivrigast då det gällt att placera soldater i utlandet och ingripa militärt i främmande länder.

De liberala kritikerna av Reagans rustningsprogram såg i fixeringen vid nya missiler och antirobotförsvar en isolationistisk böjelse. De fruktade att USAs förmåga att ingripa i lokala konflikter runtom i världen skulle bli lidande. De ville ha en förhandlingsuppgörelse med Sovjetunionen om kärnvapnen för att kunna styra över resurser till konventionella stridskrafter som kunde användas i Mellanöstern och andra delar av tredje världen.

Samma konflikt mellan liberala expansionister och konservativa isolationister kommer igen i debatten om miljön och Nord-Syd-frågorna. Isolationisterna vägrar att förhandla om "the american way of life", de förnekar miljöhoten och de skär ner utvecklingsbiståndet. Den expansiva falangen uppträder däremot som ett grönt kapital. Den diskuterar problemen, försvarar u-hjälpen och sponsrar ledande miljöorganisationer.

Den här rapporten handlar i första hand om detta gröna kapital och dess motsvarigheter i Europa. Frågan är hur folkliga rörelser ska förhålla sig till det intresse för miljö och utvecklingsfrågor som ledande företrädare för de transnationella företagen nu ger prov på.

Jag kommer att visa hur det gröna kapitalet fått sin färg och vart det strävar. Perspektivet är uppifrån och ned. Jag beskriver de planer och strategier de stora företagens ledare utvecklar i syfte att ta kontroll över miljöpolitiken och Nord-Syd-frågorna. Det betyder inte att toppen bestämmer utvecklingen. Det är bara en återspeglning av det gröna kapitalets sociala ställning.

I själva verket är det rörelserna i pyramidens botten som driver utvecklingen. Det vet de däruppe i toppen. Det är därför de ägnar så mycken möda åt att försöka styra det allmänna medvetandet. De har i grunden en

svag position. De kan bara på avstånd försöka påverka vad som sker härnere.

En del miljövänner föreställer sig att de ska klättra upp till toppen för att där vända utvecklingen. Jag anser att det är feltänkt. Den organiserade folkrörelsen kan inte härma de professionella påverkarna och överta deras maktinstrument. Med statistisk säkerhet slutar sådana försök med att rörelsen följer överhetens strävanden snarare än tvärtom. Folkrörelsen har sin styrka just i underläget. Den lever och verkar bland dem som till sist avgör riktningen.

1. Columbia Journalism Review July-August 1981.
2. Briarpatch May 1990.
3. Metallarbetaren april 1993, DN 950714.
4. Holly Sklar (red): *Trilateralism*, Montreal 1980, s 2.
5. Financial Times 950717.
6. Thomas Ferguson, Joel Rogers: *Right Turn. The Decline of the Democrats and the Future of American Politics*, New York 1986, s 150ff.

DE SLUTNA SÄLLSKAPEN

NÅGRA DIREKTÖRSKLUBBAR och lobbyorgan som nämns i den här rapporten:

Aspeninstitutet. Bildades 1949 som ett led i det kalla kriget. Forum för diskussioner mellan företagsledare, politiker och ledande akademiker från USA, Europa och andra världsdelar. Hade störst inflytande på 70- och 80-talen. Pehr G Gyllenhammar var då vice ordförande i några år. Andra i institutets ledning: Robert O Anderson, Henry Kissinger, Robert McNamara och Maurice Strong. Huvudfinansiär: Atlantic Richfield Company, ett av USAs största oljebolag.

Business Association for the World Social Summit (BUSCO). Officiellt rådgivande samling av företagsledare bildad inför FN:s sociala toppmöte i Köpenhamn 1995. Ordförande: affärsmannen Olivier Giscard d'Estaing, bror till förre franske presidenten Valéry Giscard d'Estaing.

Business Council for Sustainable Development (BCSD). Bildades av Stephan Schmidheiny 1990 inför FN-konferensen i Rio de Janeiro för att bistå konferensgeneralen Maurice Strong. Samlade ledare för företag som ABB, ALCOA, Chevron, Ciba-Geigy, Dow Chemical, Du Pont, Mitsubishi, Nissan, Norsk Hydro, Royal Dutch Shell och Volkswagen. Från Sverige: Percy Barnevik och Antonia Ax:son Johnson. Nye chefen för Världsbanken, James Wolfensohn, har varit med i BCSD.

European Round Table of Industrialists (ERT). Bildades på initiativ av Pehr G Gyllenhammar 1983. Organiserar ett 40-tal av Europas mäktigaste företagsledare, bland dem chefen för Ericsson, Lars Ramqvist. Stephan Schmidheiny var länge med. Många av medlemsföretagen har starka intressen i bilismen.

Global Climate Coalition (GCC). Påtryckarorgan bildat 1989 av 46 storföretag och företagarorganisationer i USA, bland dem Atlantic Richfield Company, Dow Chemical

och Du Pont. Arbetar för att förhindra effektiva åtgärder mot utsläppen av växthusgaser i USA.

Heritage Foundation. Den amerikanska nyhögerns viktigaste think tank. Bildad 1973 och finansierad av en rad storföretag som Chevron, Dow Chemical, Exxon och Shell.

Romklubben. Diskussionsklubb för ett 50-tal affärsmän, politiker och forskare bildad 1968 av Aurelio Peccei, en italiensk industriman knuten till Fiat och Olivetti. Bland finansörerna: Volkswagen och Ford Foundation.

Trilateral kommissionen (Trilateralen). En skapelse av David Rockefeller och Zbigniew Brzezinski (senare säkerhetspolitisk rådgivare till Jimmy Carter). Publicerar rapporter och samlar sedan 1973 varje år några hundra av västvärldens ledande politiker, akademiker och företagsledare för diskussioner i strategiskt viktiga politiska frågor. Bland medlemmarna genom åren: Jimmy Carter, Bosnien-förhandlaren Richard Holbrooke, Henry Kissinger och Maurice Strong.

World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). Bildat 1995 efter en sammanslagning av BCSD med en annan företagarorganisation. Ordförande: Rodney Chase, British Petroleum. Vice ordf: Stephan Schmidheiny. Percy Barnevik sitter också i styrelsen. Björn Stigson, tidigare chef inom ABB, är VD. Ett urval av medlemsföretagen: ABB, Akzo Nobel, Ciba, Dow Chemical, Du Pont, Fiat, Glaxo, Mitsubishi, Mitsui, Mobil Oil, Nestlé, Norsk Hydro, RTZ, Renault, Sandoz, Shell, Statoil, Stora, Tetra Laval, Texaco, Total, Toyota, Unilever, Volkswagen; WeyerhaeUser, Volvo.

KAPITEL 2

Det gröna kapitalet

*En intervju med Björn Stigson,
World Business Council for
Sustainable Development*

L en villa strax utanför Genève har det gröna kapitalet sitt högkvarter. WBCSD kallar det sig, World Business Council for Sustainable Development, det internationella näringslivsrådet för bärkraftig utveckling.

Verkställande direktören heter Björn Stigson. Jag ser honom le på ett tidningsfotografi framför mig. Han är klädd som direktörer brukar: glasögon, mörk kostym, slips och skjorta. Slipshållaren är av guld och klockan av exklusivt märke. Telefonnumret går till en gård på Öland.

– Vi har en spjutspetskaraktär, säger han. Vi ska visa att strävan efter vinst och industriella framsteg går att förena med skydd av miljön.

Så lyder formeln för dagen. PR-medvetna företag profilerar sig som naturvårdare i annonser och TV-reklam, marknaden för ekologiska varor växer och miljö-experters bjuds in i styrelserummen som konsulter och samtalspartners.

World Business Council for Sustainable Development är de transnationella koncernernas egen miljöorganisa-

tion. Av de drygt 120 medlemmarna finns hälften på listan över de 500 största företagen i världen. De övriga tillhör alla toppskiktet i sina länder.

Här finns världens största oljebolag, Shell, världens största bilföretag, Toyota, och kemijättar som Du Pont, Dow Chemical och Ciba-Geigy. Det är företag som förknippats med luftföroreningar, klimatförändringar och ozonhål. Nu ska de rädda miljön, försäkrar Björn Stigson.

- Vi är på väg in i en ny fas där det gäller att finna

konkreta svar på miljöproblemen. Då måste man ha industrin med sig.

Björn Stigson är van att presentera affärsidéer. Han var chef för Fläkt och vice VD för ABB innan Percy Barnevik strukturerade om och det blev nödvändigt att hitta en reträttplats.

WBCSD har utvecklats ur det företagarråd som Stephan Schmidheiny, ägaren till den schweiziska delen av ABB, bildade inför FN:s miljökonferens i Rio de Janeiro 1992. Ledningen för konferensen ville dra med de största

företagen i arbetet och knöt därför till sig Schmidheiny och hans kolleger.

Idag samarbetar WBCSD med internationella organ som FN, Världsbanken och EU-kommissionen. Där lyssnar man när det gröna kapitalet talar, förklarar Björn Stigson. Till och med bland professionella naturvänner växer nu en övertygelse om att miljö och marknad går hand i hand.

Han talar med självsäkerheten hos en företagsamhet som världen över flyttat fram sina positioner efter sextio-

och sjuttitalens folkliga uppror och krav på en ny ekonomisk världsordning.

Vid konferensen i Rio förklarade regeringarna högtidligt att den främsta källan till miljöförstörelsen är "de industrialiserade ländernas ohållbara konsumtions- och produktionsmönster". Då

det gällde växthuseffekten skulle de rika länderna gå före och begränsa sina koldioxidutsläpp trots att de vetenskapliga frågorna ännu inte var fullt utredda. Det kallades "försiktighetsprincipen".

Björn Stigson och hans uppdragsgivare ser i detta en utmaning. De arbetar för att styra över diskussionen från krav på företagen till åtgärder som öppnar nya möjligheter för affärsverksamheten. Vid klimatkonferensen i Berlin i våras framhöll de att frihandel, utländska investeringar och respekt för de transnationella företagens tek-

niska monopol var effektiva metoder att förbättra den globala miljön. Försiktighetsprincipen skulle preciseras i en *no regrets*-princip: världssamfundet ska inte företa sig någonting som det kan få ångra, om farhågorna för växthuseffekten skulle visa sig vara obefogade.

Det här är naturligtvis raka motsatsen till försiktighetsprincipen.

– Man kan möjligen tala om två poler, säger Björn Stigson, men sådana avvägningar kommer vi aldrig ifrån.

Hur grönt är det gröna kapitalet? Hur långt sträcker sig dess miljöintresse? Jag ställer en mycket konkret fråga.

– *Hur ser du på Dennispaketet?*

– Jag har faktiskt ingen kvalificerad uppfattning om det, förklarar han. Jag har inte satt mig in i det, och för övrigt bor jag ju i Genève numera.

Det är ett konstigt svar. I tio år var Björn Stigson ledare för Fläkt, en av huvudintressenterna i Österledskon-sortiet, lobbygruppen som med riksbankschefen Bengt Dennis hjälp band upp Stockholms politiker för mångmiljardinvesteringar i ny biltrafik i regionen. Fläkt skulle stå för ventilationen av tunnlarna.

– Ja, vi hade intressen i Österleden, medger han. Vi hade vårt huvudkontor i Nacka, så därför ville vi ha den där leden, och så hade vi förstås ett klart intresse som leverantör.

– *Funderade du över miljöeffekterna av projektet?*

– När vi var involverade var den debatten knappast aktuell, och idag har jag som sagt ingen kvalificerad uppfattning. Som politikerna brukar säga: jag kommer faktiskt inte ihåg.

– *Men en uppfattning om bilismen har ni väl. Hur ser*

World Business Council for Sustainable Development på bilismen?

Hans röst är mindre säker nu.

– Vi har ännu inte börjat jobba med transportsystemen. Jag har inte upplevt något tryck från något håll i den frågan.

– *Från miljörelsen finns det ett väldigt tryck i den frågan.*

– Ja, där ja, men från våra medlemmar finns det inte några krav på att vi ska ta itu med den.

– *Det kan man möjligen tolka som ett ointresse för att ta itu med det kanske största miljöproblemet i vår del av världen.*

– Vi är intresserade av att skapa ett samhälle som klarar uthållig tillväxt, men vi har inte resurser att arbeta med alla frågor och vi har inte upplevt att frågan om bilismen är något vi i industrin kan göra något åt. Vi kan naturligtvis bidra till att utveckla effektivare bilar och transportsystem, men det kan inte vara vår sak att avgöra hur mycket Medelsvensson ska köra med sin bil. Det är en politisk fråga som vi inte kan påverka i någon större utsträckning. Sist och slutligen måste väl varje enskild person här ta sitt eget ansvar.

En naiv tilltro till marknaden? Nja, så enkelt är det inte. Industrin är aktivare än Björn Stigson vill tillstå. Ett fyrtiotal av Västeuropas största industriföretag är organiserade i den inflytelserika direktörsklubben European Round Table of Industrialists (ERT). Den ligger bakom många av de projekt på transportområdet som EU prioriterar, bland annat Öresundsbron och det stora trans-europeiska nätverk som innefattar investeringar i 12.000 kilometer nya motorvägar.

– Industrin har naturligtvis ett stort intresse av effektiva transportsystem, säger Björn Stigson. Jag ser inget negativt i det. I World Business Council kan vi inte svara för allt vad industrin i allmänhet eller European Round Table hittar på. Var och en får ta sitt ansvar. Vi jobbar med våra frågor, de jobbar med sina.

I själva verket är banden mellan de två organisationerna mycket starka. ERT är rikligt företrätt i styrelsen för WBCSD och på båda håll är oljebolag, bilföretag och underleverantörer till bilindustrin tungt representerade. De gröna kapitalister som ogärna diskuterar bilismen är samma företagare som i Bryssels korridorer utverkar nya motorvägar.

För det gröna kapitalet är det inte inkonsekvent. I stället för kostsamma omställningar av de rika ländernas konsumtions- och produktionsmönster rekommenderar WBCSD ett främjande av teknologiöverföring till de fattiga länderna.

Det kallas "joint implementation", gemensam tillämpning. Industriländerna uppfyller Riokonferensens högtidliga löften om minskade föroreningar genom att låna tredje världen och Östeuropa pengar till att köpa kraftverk, reningsverk och annan utrustning av industriländernas storföretag. För en koncern som ABB har en sådan lösning uppenbara förtjänster, men utvecklingsländerna var vid klimatkonferensen i Berlin emot förslaget.

Björn Stigson har svårt att förstå det.

– Det måste vara bättre att rika industriländer investerar i högre energieffektivitet i till exempel Indien, där den globala effekten blir mycket större. Mängden kapital som överförs via offentligt bistånd har sjunkit kraftigt de senaste åren. Jag ser det här som ett sätt att få loss pengar

till en uppgradering av energisystemen i utvecklingsländerna.

– *Det blir en ny form av bundet bistånd, där pengarna måste användas för beställningar hos givarlandets företag?*

– Ja, men om du inte har pengar, är det då inte bättre att få en uppgradering den här vägen? Man kan naturligtvis säga att vi ska ha pengarna och teknologin i alla fall, men så ser inte livet ut.

Han är trygg i den förvissningen.

Företrädare för tredje världen har vid de återkommande konferenserna om miljö och utveckling hävdad att jordens ändliga resurser och utrymmet för koldioxidutsläpp och andra föroreningar borde fördelas jämnt mellan jordens länder. Den tanken köper inte det gröna kapitalet.

– Det vore att gå tillbaka till ett socialistiskt tänkande där alla ska vara lika, förklarar Björn Stigson. Det är en naiv synpunkt. Man måste utgå från världen som den ser ut idag. Jag vet att idén diskuteras på sina håll inom miljörelsen, men den är fullständigt orealistisk. Det fungerade inte i den socialistiska ekonomin, så varför skulle det fungera med vatten och luft? Man kan inte jobba emot marknaden.

En grön spjutspets

*Tidningen Tomorrow miljöprofilerar ABB
och andra storföretag*

Vi har nått vägs ände då det gäller kontroller och lagar. Nu ska miljön räddas med hjälp av marknadens mekanismer.

Tanken har växt sig stark inte bara i storföretagens styrelserum utan också i en del etablerade miljöorganisationer. I tidningen Tomorrow har idén sitt främsta forum.

Chefredaktören Claes Sjöberg förklarar:

– Vi har haft två revolutioner i mänsklighetens historia: jordbruksrevolutionen och den industriella revolutionen. Nu måste vi gå igenom en tredje som är en miljöanpassning av de två första.

Han tror att grälen mellan miljörelsen och företagen kommer att ersättas av ett tätande samarbete. De företag som går före in i den nya epoken kommer att klara sig bättre än eftersläntrarna, och miljöorganisationerna kommer att lyckas bäst när de arbetar som pragmatiska lobbyister för en grön kapitalism.

Ett mått av statliga regleringar behövs, anser Sjöberg, men språnget in i den hållbara utvecklingen kommer att tas av de enskilda individerna när de på marknaden utnyttjar sin valfrihet.

Lars Bern, som tidigare tillhörde ABBs ledning och nu är styrelseordförande för Tomorrow, räknar med att de kommersiella krafterna ska ta död på kärnkraften.

– Företagen vill inte längre förknippas med den tekniken. Kombinationen av konsumenter och progressiva företag leder till en accelererande utveckling, där icke miljövänliga produkter steg för steg trycks ut från marknaden.

Tomorrow ser ut som Business Week eller Fortune; elegant utgörning och fyrfärgstryck på glättat – miljövänligt – papper.

– Tomorrow är en tidning för gröna kapitalister, förklarar Lars Bern. Företagsledare och finansfolk ska känna igen sig i den och samtidigt få sig till livs ett större kunnande i miljöfrågor.

Det är affärsidén.

Chefredaktören Claes Sjöberg fångades som många andra på 70-talet av alternativrörelsernas världsbild.

– Jag kunde inte förstå annat än att miljö-rörelsen hade rätt, och jag har egentligen inte ändrat uppfattning sedan dess. Den enda skillnaden är att jag var mycket mer influerad av vänstertankar på den tiden.

Han medverkade regelbundet i den syndikalistiska tidningen Arbetaren med reportage om allt från varvskrisen till alternativ produktion och nya livsstilar, men när han i början av 80-talet blev miljöreporter på Ekot hade

hans alternativtänkande börjat leta sig fram längs nya spår. Han tog tjänstledigt och arbetade en kort tid på nyliberalen Patrik Engellaus konsultfirma AB Samhällsrådet.

De skrev en broschyr tillsammans på uppdrag av Pehr G Gyllenhammar och det amerikanska Aspeninstitutet. Den handlade om arbetslösheten. Fler och fler skulle förlora jobben, och att med offentliga medel hålla dem under armarna var för dyrt, ansåg Claes Sjöberg och Patrik Engellau. Därför skulle de arbetslösa uppmuntras att söka sig till gräzonen av alternativa sysselsättningar utanför offentlig sektor och etablerade företag.

För att få de utstötta att trivas med låga löner och allmän otrygghet i denna informella sektor borde politikererna och företagsledarna ta hjälp av alternativrörelsen, menade författarna:

”I den utsträckning ideologisk kompensation finns att tillgå, kan folk som tvingas ut ur den formella sektorn förväntas bjuda mindre motstånd mot anpassningen till en ny livsstil i den informella sektorn... Den ekologiska ideologin, som ofta ogillas av företrädare för den formella sektorn, bör därför i själva verket understödjas”.¹

– Det låter cyniskt, säger Claes Sjöberg idag, men vad är alternativet när vi går emot en arbetslöshet på 15–20 procent och den offentliga sektorn börjat förfalla?

1991 startade han med pengar från ABB Fläkt tidningen Tomorrow. Tidningen lever idag på annonser och stödprenumerationer från ABB, AGA, Dow Chemical och andra multinationella koncerner.

Tomorrow är inte okritisk mot företagen, men kritiken är alltid innesluten i en tro på starka självläkande krafter på miljöområdet.

Den engelska affärstidningen Financial Times visade nyligen i en översikt över utvecklingen i Storbritannien och USA hur företagsledarnas intresse för miljön snabbt svalnar, om inte myndigheterna driver på med lagar och skadeståndshot.²

– Det blir en paus på några år i USA, kommenterar Claes Sjöberg, men på tio, femton års sikt kommer de här frågorna mycket starkt.

Det är det förhoppningsfulla svaret. Han har också ett mindre förhoppningsfullt:

– Jag jobbar med företag och miljö nästan hundra procent av min tid, och jag är relativt optimistisk, men samtidigt måste ja erkänna att jag bara stött på några få som verkligen förstätt vad som är på gång. Man tillsätter en miljöchef, lägger om lite och sedan tror man att det är fixat.

Då han ska nämna några föregångare tvingas han tänka efter.

– Ja, det är naturligtvis en del av dem som vi har jobbat med på Tomorrow. Jag tycker att Percy Barnevik i alla fall har förstätt vad vi står inför, och vi gav ett miljöpris förra året till Dow Europe, ett dotterföretag till Dow Chemical. Deras miljöchef vet vad det handlar om, och det gör också Björn Stigson, vår första kontakt på ABB Fläkt.

Björn Stigson är idag chef för World Business Council for Sustainable Development i Genève, de transnationella företagens egen miljöförening. Claes Sjöberg kallar organisationen "jäkligt radikal".

Dow Chemical gjorde sig på 70-talet berömt som tillverkare av den napalm som USA spred över landsbygden i Vietnam. På senare år har företaget profilerat sig

som en miljövänlig kemikoncern, men vid FN-konferensen i Rio deltog Dow Chemical i den Global Climate Coalition som energiskt arbetade i korridorerna för att stoppa alla bindande beslut om nedskärningar av koldioxidutsläppen.

– Det är väl tråkigt, om det var så, säger Claes Sjöberg. Jag känner inte till det, men vår linje är att uppmuntra de positiva steg som tas, inte att peka finger om ett företag på något område intar en felaktig ståndpunkt.

Tomorrows styrelseordförande har personliga erfarenheter av Percy Barnevik. Lars Bern var chef för Wallenberg-företaget Incentive, när han drabbades av cancer och fick trappa ner.

– Då fick jag ett erbjudande av Percy Barnevik att komma till ABB som något slags miljöexpert. Jag blev vice VD för Fläkt utan operativt ansvar, men det skar sig ganska snabbt med Barnevik. Hans uppfattning var i stort sett att vi var något slags pendang till marknadsavdelningen. Det skulle vara självskrivet att kärnkraften och allt vad ABB gjorde var väldigt miljövänligt.

– Jag gjorde några försök att få in ett annat miljötänkande och titta på alternativa energikällor. Det var en väldig diskussion om hur ABB skulle ställa sig i koldioxidfrågan, där Björn Stigson på min inrådan drev en ganska progressiv linje – och fick i stort sett hela koncernledningen emot sig.

Ledningen tyckte att Fläkts miljöprofilering började störa andra enheters intressen. Barnevik upplöste företaget och sög upp det i andra delar av koncernen. När Lars Bern offentligt kritiserade beslutet fick han inte vara kvar i ABB.

För Barnevik är miljön alltså mest en fråga om mark-

nadsföring? Så långt vill inte Lars Bern föra kritiken.

– Han förstår nog att det här är viktiga problem, men han ser det inte på tillräckligt lång sikt. Han tycker att kärnkraft och kol är bra lösningar, han förstår inte hur nödvändigt det är att gå över till solenergi. Den dag han inser det måste han helt ändra policy för koncernen.

– Sitter han kvar då?

– Tja, vem vet.

1. Patrik Engellau & Claes Sjöberg: *The Informal Sector and the MeMO Movement - Ideology Hand in Hand with Necessity*, Stockholm 1984, s 16, 34.
2. Financial Times 950621.

Tillväxtens gränser

1970–72. Miljön på dagordningen

John D Rockefeller III, sonson till oljekoncernen Standard Oils grundare, stod på en gata i Dhaka en dag vid femtiotalets slut. Asien var i uppror. Folket i Kina hade gjort revolution och stängt de främmande kapitalen ute. Nu höll det på att gå likadant i Vietnam. Det var hett, skrev hans följeslagare senare:

”Det var trångt, smutsigt, eländigt, stinkande, fattigt och absolut överfullt av folk. De låg på gatorna; det kändes som om de praktiskt taget slingrade sig kring våra ben. Jag kommer aldrig att glömma hur Rockefeller stod där, lång och mager, svettandes i sin skrynkliga snabbtorkande kostym och kramande sin portfölj. Svagt skakade han på huvudet, men ansiktet var orörligt. Han såg ned på människomassan och sade mer eller mindre för sig själv på sitt stilla sätt. 'Well, that's the problem, isn't it?'”¹

John D Rockefeller III återvände från sina resor i Asien övertygad om att ”politisk stabilitet” och ”ekonomiska framsteg” i denna världsdelen förutsatte ett stopp för det ohämmade frambringandet av nya asiater.

Några år senare var ”befolkningsexplosionen” ett begrepp i hela den rika världen. John D Rockefeller III fi-

nansierade den första akademiska konferensen i ämnet. Han startade det amerikanska Befolkningsrådet och medverkade till att göra födelsekontrollen till ett mål för USAs politik i tredje världen.² Finansaristokraten gömde sin strävan att lägga band på folkmassorna i Asien i kampanjer för preventivmedel och rådgivning.

Varje skolbarn såg kurvorna över jordens befolkning rusa i höjden. Utställningar gick runt med lampor som blinkade med sekunders mellanrum. Var gång en ny människa! Det var ett hot, det var Rockefellers bild av gatan i Dakha förmedlad till varje vrå i den rika världen.

”...de praktiskt taget slingrade sig kring våra ben.”

Med denna skräckvision kunde soldater ur den rika världens underklass skickas till Asien att med napalm, splitterbomber och giftgas kväsa de upproriska folken.

Vid slutet av 60-talet började emellertid en annan bild av världen att ta form i de rika länderna. Ett motstånd mot Vietnamkriget växte fram inte bara i Europa och Japan utan också i USA. Alltfler av de sanningar som under det kalla kriget flutit omkring i det allmänna medvetandet sattes i fråga. På verkstadsgolven gjorde arbetarna motstånd mot tidsstudier och förmanstyranni, i gettona i USAs storstäder gjorde de svarta uppror och samhällsomstörtande idéer trängde ända in i elituniversiteten där överklassens ungdomar studerade. David Rockefeller fick som många andra stadgade fäder sitta vid köksbordet och gräla med sin dotter om kapitalismens vara eller inte vara.

Utvecklingen fyllde männen i de muromgärdade villorna med oro och missmod. De kände sig omringade av fientliga krafter och de var sinsemellan splittrade och oförmögna till gemensam handling.

David Rockefeller bildade den Trilaterala kommissionen, en diskussionsklubb för några hundra av Nordamerikas, Västeuropas och Japans ledande affärsmän, politiker och akademiker, för att bryta paralyseringen, överbrygga motsättningarna mellan de rika länderna och organisera en motoffensiv. I en av de första rapporterna från Trilateralen hävdade tre forskare att västerlandet led av ett överskott på demokrati.³

För att återupprätta de styrandes auktoritet var det nödvändigt att återta det ideologiska övertaget. Två metoder kom till användning:

1. Den mjuka. Man sög upp så mycket som möjligt av den radikalism som var i svang och vände den i nya, ofarliga riktningar.

2. Den hårda. Man arbetade långsiktigt för att åter-

upprätta tron på den fria marknadens, det vill säga de transnationella jättarnas, förtjänster.

Det mjuka bäddade för det hårda.

Laurance Rockefeller, en annan av bröderna i finansfamiljen, hade sedan början av 60-talet engagerat sig för naturvården. För sina direktörskolleger försäkrade han att allmänhetens begynnande oro för luftföroreningar och gifter i vattendragen inte utgjorde någon fara för industrin. Tvärtom skulle det gå att göra goda affärer på miljöintresset.⁴

Tillsammans med president Lyndon Johnsons fru, Lady Bird Johnson, for han runt i en buss i en kampanj för Amerikas försköning. Han anlade nationalparker och höstade in vinster på tomtspekulationer och hotell och lyxiga fritidsanläggningar i anslutning till dem.⁵

Mot slutet av 60-talet hade miljörörelsen emellertid glidit ur detta trygga grepp och blivit besvärande för de intressen Laurance Rockefeller företrädde. Också från liberalt håll kritiserades de stora företagen för sina nedsmutsande fabriker och sin uppmuntran av slösaktiga konsumtionsmönster.

För försvararna av den rådande produktionsordningen gällde det att vända kritiken i en annan riktning. De strävade efter att avpolitisera de folkliga rörelserna och samtidigt själva skaffa sig en centraliserad, global kontroll över miljö- och utvecklingsfrågorna.

De transnationella fastnade för tanken att felet inte låg i det ekonomiska system som de själva behärskade utan i en viss livsstil som kommit att anfäkta människorna. Den politiska frågan om hur världshushållningen bäst skulle organiseras förvandlades till en fråga om individuella preferenser och privatmoral. Om alla människor bara

ändrade sina attityder, plockade upp skräpet på gatan och slutade jäkta efter ständigt nya prylar, skulle marknaden genom sin automatik förvandlas till en gigantisk naturvårdande maskin. Det som skulle bekämpas var inte de transnationella jättarna utan något mycket större: människans inneboende svagheter, hennes girighet och hennes tillväxtfixering.

I april 1970 firades över hela USA en Earth Day för att uppmärksamma naturens sårbarhet. Miljöaktivister och miljontals människor var ute på gatorna. President Nixon medverkade, storföretag sponsrade och The Conservation Foundation, som stöttades av ledande finansfamiljer, höll i arrangemangen. Initiativtagarna försökte knyta an till de politiskt mest omedvetna delarna av 60-talets radikalism. Flower power skulle stilla gettoupprorrens och de politiska demonstrationernas krav på makt åt folket.

I Kentucky talade poeten Wendell Berry:

– Genom historien har detta lands uttalade eller outtalade motto för det mesta varit att tänka stort. Jag har blivit övertygad om att ett bättre motto, och ett nu oundgängligt, är att tänka smått... Det storskaliga tänkandet har lurat oss in i de två största och billigaste politiska skojerierna i vår tid: planerandet och lagstiftandet.

Visst skulle krav ställas på politikerna, förklarade Berry, men hellre av två kompetenta män än av tvåusen vagt

Saburo Okita var en av ledarna för Romklubben. Senare blev han ledamot av styrelsen för Trilateralen och japansk utrikesminister. Han har också ingått i Bruntlandkommissionen och suttit i ledningen för Aspeninstitutet och International Institute for Environment and Development.

missbelättna. Det viktiga var att förändra sin livsstil.

– Ett par i ett gott äktenskap som uppfostrar friska, moraliskt kompetenta barn tjänar världens framtid omedelbarare och säkrare än någon politisk ledare.

– Hur märkligt det än kan låta för somliga, kan jag inte komma på något bättre sätt för personlig medverkan i skyddet av miljön än arbetet in en trädgård.⁶

Det lilla livets stil bjöds som ersättning för den politiska massrörelsen. Medborgarna skulle lämna de stora frågorna åt dem som bättre begrep sig på dem.

Earth Day var det massmediala genombrottet för miljöfrågan i USA.

Två år senare fördes miljöfrågan upp på den internationella arenan. Romklubben, en informell sammanslutning av företagsledare, forskare och regeringstjänstemän, publicerade 1972 rapporten *Tillväxtens gränser*. Boken trycktes med finansiellt understöd från Volkswagen och Ford Foundation i 2½ miljoner exemplar, översattes till ett tjugotal språk och delades ut gratis till 15.000 opinionsbildare över hela världen.⁷

Författarna hävdade med hjälp av en grov datasimulering att människan genom befolkningstillväxt och fortsatt industriell utveckling inom 100 år skulle nå en absolut gräns, där naturen genom svälter och katastrofer skulle säga stopp.

De antaganden som låg till grund för rapporten var tvivelaktiga, men datasimuleringen var inte det viktiga. Romklubbens ärende var politiskt. I varningarna för undergången gömde sig John D Rockefellers bild av gatan i Dhaka. Krig och uppror skakade kontinenterna i söder, många regeringar nationaliserade gruvor, industrier och plantager, och Libyen och andra oljeländer hade börjat ta

bättre betalt för sin olja. Då blev de slutna sällskapens män utvecklingspessimister. Krisen för den rådande ekonomiska världsordningen förvandlades i deras medvetanden till ett hotande sammanbrott för mänskligheten som sådan. De frågade inte hur världshushållningen skulle omorganiseras för att ge alla människor ett drägligt liv – en uppgift som var möjlig att lösa. De frågade vad som skulle hända om fattigmänniskorna levde som vi – en tanke som med matematisk säkerhet pekade mot katastrofen. Romklubben ropade efter kontroll – kontroll över befolkningsexplosionen, kontroll över de ändliga resurserna. Vilka som skulle utöva övervakningen var underförstått:

”Ju större områden och ju längre tider som är förbundna med ett problem, desto mindre är i allmänhet det antal människor som faktiskt bekymrar sig för dess lösning.”⁸

Till Stockholm 1972 och FNs första konferens om miljö och utveckling kom det lilla fåtalet förberett att möta den hotande katastrofen.

1. Journalisten Lewis Lapham citerad i Peter Collier, David Horowitz: *The Rockefellers. An American Dynasty*, New York 1977, s 289f.
2. A a, s 284ff.
3. Michel Crozier, Samuel P Huntington, Joji Watanuki: *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York 1975.
4. Peter Collier & David Horowitz, s 383.
5. A a, s 394f.
6. *The (updated) Last Whole Earth Catalog*, 1975, s 24.
7. Kristian Kristiansen: *Vår der grenser for vekst?*, Köpenhamn , s 15f.
8. Donella Meadows, Daniel Meadows, Jörgen Randers, William B Berens III: *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, New York 1973, s 18.

Konferensen i Stockholm

1972. Det gröna kapitalet
hittar själsfränder

Hippies från USA satt nakna i solen på Sergels torg i Stockholm. Det var sommaren 1972. FN höll miljö-vårdskonferens i staden och delegaterna hade beslutat att hejda valjakten. Nu skulle också människan fridlysas, tyckte amerikanerna på torget. Stoppa dödandet av människor i tio år! Eskorterade av polisen hade de tagit sig genom city. Hog Farm kallade de sig.

Generalsekreteraren för konferensen, Richard Nixons vän Maurice Strong, kom till dem och höll tal. Han var överens med dem, sa han. Vi ska älska varandra, inte döda varandra. Han lovade att framföra det budskapet till FN:s alla delegater.

En åskådare grep mikrofonen. Varför fanns inte miljökriget och folkutrotningen i Vietnam med på dagordningen till konferensen?

– Människokärlek låter bra, men nu måste USA ut ur Indokina!

Hog Farm mulnade och försökte tysta talaren. Här skulle inte tjasas politik när livet stod på spel.¹

Bland demonstrerande hippies syntes USAs chefsförhandlare, Russel E Train. Han hade instruktioner att manövrera konferensen förbi alla ämnen som kunde beröra kriget i Vietnam. Rädsla stod det på plakatet han höll i handen. Tidningar skrev att detta var ett nytt slags demonstration – ”inga som helst våldsamheter, inget unisont skanderande av socialistiska slagord”.²

Hog Farm huserade på Skarpnäcksfältet en mil från konferenslokalerna. Femtio hippies från USA hade myndigheternas uppdrag att hålla ungdomen lugn. Socialförvaltningen försåg dem med soppök och militärtält. Uteiggare och missbrukare hade samlats upp och placerats i amerikanernas vård och haschet gick för halva priset. Farstapolisen ville ingripa men fick tillsägelse att hålla sig undan.

Maurice Strong kom ut till dem en kväll beskyddad av Hog Farm-ledaren Stewart Brand i indiankostym och hög hatt. Mikrofonen vilade mot konferensgeneralens slips. Strålkastarljuset spelade i ögonen. Han flinade. Det var en wonderful evening.

– Helst skulle jag stanna här hos er!

Publiken jublade. Maurice Strong var en flummig jävel.³

Hog Farmarna fick Skarpnäcksfältet på sin meriter från musikfestivalen i Woodstock. De ansågs vara experter på att hålla massor lugna. Woodstock var en vändpunkt, hade tidningarna skrivit, en reträtt från politiken. Nu var det livsstilen det gällde.

Kretsen kring Hog Farm sökte monopolisera de alternativa aktiviteterna kring miljökonferensen i Stockholm. Folk på vänsterkanten hade samlat sig i organisationen Folkets Forum. Drygt två månader före konferensen dök

Stewart Brand upp på ett planeringsmöte. Han hade sällskap av David Padwa och en kvinna, medelålders hippies som han själv. De företrädde en amerikansk organisation kallad Life Forum och erbjöd Folkets Forum 200.000 kronor i bidrag för dess planerade aktiviteter i ABF-huset. Då skulle Life Forum upprätta en samlingscentral på bottenvåningen, föra kartotek över alla deltagare och sköta in- och utgående post. De svenska miljöaktivisterna tackade nej.

David Padwa arbetade för J M Kaplan Fund, en stiftelse som tidigare förmedlat pengar från CIA till studentorganisationer och antikommunistisk verksamhet. Life Forum fick enligt Dagens Nyheter pengar från Kaplan Fund för sina aktiviteter i Stockholm.⁴

Före detta armélöjtnanten Stewart Brand var en av hippierörelsens förgrundsgestalter. I slutet av 60-talet hade han flyttat till Kalifornien och anslutit sig till de kulturradikaler som med droger och ny musik försökte vidga sina medvetanden. Många av hans vänner flyttade ut på landet i kollektiv som skulle leva i symbios med naturen. Stewart Brand fängade denna nya amerikanska dröm i *The Whole Earth Catalog*, en skrift som sålde i miljonupplagor bland de ungdomar som sökte en ny livsstil. De drygt 400 sidorna var fulla av reklam för postorderartiklar och tips om verktyg, vindkraftverk och organiska odlingsmetoder. Där fanns också recept och instruktioner för narkomanen och bokanmälningar och kommentarer till samhällsutvecklingen.

I *Whole Earth Catalog* löpte hippieidealen samman med nya ideologiska linjer i samhällets toppskikt. Stewart Brand hyllade tillbedjare av teknik och postindustriellt paradiset i samma andetag som han varnade för

mänsklighetens utdöende i miljökatastrofer och befolkningsexplosioner. Såväl nyliberalen Milton Friedman som managementfilosof och mystiker fick beröm. Mot slagordet "Makten åt folket!" reste Brand "All makt åt individerna!".⁵

Maurice Strong var ärlig i sin förtjusning över Hog Farms aktiviteter. Hos Stewart Brand kände han igen det tankemått han själv hade att förvalta – undergångsmyten och löftet om en frälsning inom ramen för den rådande världsordningen.

Stockholmskonferensen var ideologiskt förberedd av

Robert O Anderson gjorde sig en förmögenhet i oljebranschen och blev störste ägare till Atlantic Richfield Company, ett företag där också familjen Rockefeller hade stora intressen.

Anderson var länge styrelseordförande för Aspeninstitutet och har suttit i ledningen för flera av de institut och think tanks som i USA och på det internationella planet har bevakat de transnationella företagens intressen på miljöområdet, t ex International Institute for Environment and Development (IIED), International Environmental Bureau (IEB), World Resources Institute (WRI) och The Year 2000 Committee.

The Aspen Institute for Humanistic Studies, en exklusiv diskussionsklubb med säte i bergen i Colorado och finansierat uppbyggnaden av oljekoncernen Atlantic Richfield Company. Institutets chef, Joseph Slater, och dess ordförande, oljemagnaten Robert O Anderson, hade ett par år tidigare diskuterat naturskyddsorganisationerna i USA och kommit fram till att de hade stora brister.

Slater bad Thomas W Wilson Jr vid State Department att inventera miljöintresset i lan-

det. Wilson fann spirande aktiviteter överallt. Miljön var inte i första hand en fråga om bättre avloppsrening eller minskade avgasutsläpp, skrev han. Sådant kunde lämnas åt experterna. Samhällets politiska och ekonomiska sammanhållning stod på spel, och Aspeninstitutet skulle därför organisera ett försvar i global skala.⁶

1968 föreslog Sveriges sändebud i FN, Sverker Åström, en miljövärdskonferens i Stockholm. Joseph Slater var tidigt involverad i förberedelserna. Maurice Strong, en gemensam bekant till Slater och Åström, övertalades att ställa upp som generalsekreterare för konferensen. Han fick Aspeninstitutets Thomas W Wilson Jr till personlig rådgivare.⁷

Strong ansåg att okonventionella metoder var nödvändiga. FN:s tjänstemän var inte tillräckligt vidsynta. Det hade varit hans övertygelse i flera år, förklarade han, att regeringar och internationella organ "måste bryta ned de gamla gränserna mellan 'offentliga' och 'privata' institutioner och anstränga sig att engagera de ledande talangerna i den ickestatliga världen".⁸ Han vände sig till Aspeninstitutet.

Strong, Wilson och Slater diskuterade sinsemellan hur Stockholmskonferensen skulle förberedas. Slater lät bilda ett internationellt institut för miljöfrågor, The International Institute for Environmental Affairs. IIEA, numera IIED, kom till med pengar från Robert O Anderson och Atlantic Richfield Company. Juridiskt var den nya organisationen fristående från Aspeninstitutet men genom ett antal gemensamma styrelsemedlemmar ordnades en "länk på policy-nivån".⁹

Den nya organisationen började bearbeta regeringar och internationella organ. Ett ledmotiv var tanken att

den nationella självbestämmanderätten stod i motsättning till miljöns krav. Wilson jämförde jorden med ett rymdskepp styrt av ett dussin astronauter med skilda resmål. Besättningen måste få en samlande ledning. Bland annat gällde det att säkra "tillgången till resurser som det är brist på i världen".¹⁰ Var dessa resurser befann sig och för vem de skulle säkras var underförstått.

Maurice Strong framhöll att den planerade Stockholmskonferensen behövde en idémässig stomme. För pengar från Världsbanken och Ford Foundation anlätades Barbara Ward från Storbritannien och professor René Dubos från Frankrike att författa ett utkast till en bok. Det skickades runt till 152 utvalda "korresponderande konsulter". Förutom kända naturvårdare och politiker tillfrågades ledare för storföretag som SAS, Bayer, Shell, Merck och Nippon Steel.

Resultatet blev *Only One Earth*, en bok som översattes till 15 språk och spreds i 19 länder inför FN-konferensen. Maurice Strong skrev förordet. Han var belåten – detta var den idémässiga stommen till Stockholmskonferensen.¹¹

Barbara Ward och René Dubos varnade i boken för miljöförstörelsen i de rika länderna. Deras alternativ till förbränningen av fossila bränslen var kärnkraften – internationellt reglerad som regeringen i Washington fordrade – men i övrigt anslöt de sig till många av miljöorganisationernas krav. De kritiserade investeringarna i privatbilismen, de fordrade förbud och regleringar av industriutsläppen och de krävde statlig kontroll av städernas tillväxt.

De skrev också bekymrat om klyftan mellan fattiga och rika i världen. Men deras oro växte inte ur en solida-

ritet med de förtryckta folken. Den var Rockefellerns bild av gatan i Dhaka, den var skräcken för dem därnere.

”Men tänk om sju miljarder skulle försöka leva som européer eller amerikaner?”¹² Den retoriska frågan varnade för något hypotetiskt, ett sammanbrott till följd av en global överkonsumtion av västeuropeisk och nordamerikansk omfattning, men den föranleddes av något reellt. Folken i tredje världen sökte sig ur fattigdomen, de fann sig inte i en världsordning där västeuropéer och nordamerikaner förbrukade deras naturtillgångar och arbetskrafter. Det var hotet. Utmaningen från de förtryckta nationerna omvandlades till undergångsmyt.

Massorna i de utvecklade länderna hade fått smak för det bekväma livet med hushållsapparater, bilar och slösaktig konsumtion, förklarade Ward och Dubos. Dessa

Maurice Strong är det gröna kapitalets främste företrädare. Han gjorde karriär som företagsledare i Kanada, men är mest känd för en rad internationella uppdrag. Han var generalsekreterare vid FNs första konferens om miljö och utveckling i Stockholm 1972 och fick samma uppdrag tjuugo år senare i Rio. Han har varit chef för FNs miljöprogram, suttit i ledningen för miljöorgan som International Institute for Environment and Development (IIED) och World Resources Institute (WRI) och med sin affärskompanjon Warren Lindner bildat Centre for Our Common Future, som brukar få uppdraget att organisera de alternativa aktiviteterna vid FNs konferenser om miljö och sociala frågor. Han ingick i både Brundtland- och Carlsson-kommissionerna.

Strong anses ha mycket stort inflytande inom FN, bland annat då det gäller personfrågor. Han har varit medlem av Trilateralen och ledningarna för Aspeninstitutet och Rockefeller Fund.

för biosfären skadliga ideal spreds till utvecklingsländerna genom radio och TV, och ur de svikna förväntningarna kom en "djupnande och alltmer utbredd tendens till våld och anarki".¹³

Just som folken i Indokina stred för sitt nationella oberoende mot en halv miljon främmande soldater, mot armador av B52:or, mot napalm, växtgifter och stålkulebomber, förklarade Ward och Dubos att det var en stor olycka att de fattiga folken sökte värdighet och identitet i nationalstaten. De ansåg att "många utvecklingsnationer är för små för effektiv suveränitet". Framför allt skulle mänskligheten i denna tid "som mer än någonsin domineras av separatistiska nationalistiska strävanden och anspråk och av löftet om ständigt stigande materiell standard" söka efter den "nya måttfullheten".¹⁴

De såg en miljöfilosofi växa fram, "en ny och oväntad vision av hela kosmos totala enhet, kontinuitet och ömsesidiga beroende". I århundraden hade profeter drömt om att övervinna samhällets split och kiv och tämja människans onda drifter. Nu skulle det ske med hjälp av "det ekologiska imperativet".¹⁵

Regeringarna i utvecklingsländerna skulle med ekolo-gins hjälp skolas i den nya måttfullheten. De skulle inse att en politik som hejdade befolkningsökningen var en "symbol för modern upplysthet" i lika hög grad som investeringar i kraftstationer, järnvägar och bevattningsanläggningar. Och därtill lönsammare. Till skillnad från den rika världens arbetare var marginalmänniskan i fattigvärldens slum nämligen ingen resurs:

"Den okvalificerade arbetaren är ingen nettotillgång för en produktiv arbetsstyrka eller för en livlig konsumentmarknad. Han producerar så litet att också hans

minimala konsumtion representerar en ekonomisk förlust. Han bidrar inte till sitt lands tillväxt eller styrka.”¹⁶

Så mäter världsmarknaden och dess förvaltare människans värde.

Visserligen, skrev Ward och Dubos, var varje ny västerlänning oändligt mycket skadligare för den planetära miljön. Men denna kalkyl föranledde inget förslag om kampanjer för att upplysa berörda regeringar om den ”nettoförlust för världen” som börsmäklare och PR-män kunde beräknas vara.

Ward och Dubos medgav att ”effektiv utveckling” av jordbruk, industri och infrastruktur var den ”mest framgångsrika formen av befolkningspolitik” för de fattiga länderna. De talade för en ”radikal förvandling” av hela det traditionella sociala systemet, men så tillfogades en mening: ”Det enda problemet är hela programmets kostnad och omfattning.”¹⁷ Därmed var de tillbaka i sin uträkning – det mest lönsamma var ändå att hindra nya marginalmänniskor att födas.

Only One Earth publicerades i ett läge när de transnationellas världsordning skakades av folkligt motstånd. Den var ett försök att hitta en försvarbar, defensiv position för västerlandets kapital. Ward och Dubos skrev om ”det tragiska i den växande splittringen mellan den rika ’Norden’ och den fattiga ’Södern’”. De såg framför sig ”tilltagande oroligheter”, om inte en kompromiss kunde säkras på internationell nivå. De tänkte sig att folken i tredje världen skulle vinnas för den nya måttfullheten och göra avkall på sina nationella strävanden, om de i gengäld lovades en övernationell omfördelningspolitik. Något mer än ”det första svaga tecknet”, en norm om en procent av BNP till u-hjälp, hade de inte att erbjuda.¹⁸

Stockholmskonferensen 1972 löpte inte utan störningar. Olof Palme fördömde USAs miljömord i Vietnam och företrädare för tredje världen kritiserade kraven på befolkningskontroll, men de riktlinjer för miljöfrågans fortsatta hantering inom FNs ram som Aspeninstitutet och IEEA dragit upp letade sig in i den aktionsplan som antogs vid konferensen.¹⁹

Maurice Strong blev chef för FNs miljöprogram, Barbara Ward tog över den nyöppnade miljöorganisationen IEEA, och Aspeninstitutet skred vidare med seminarier kring energiförsörjningen. Miljöfrågan tycktes hjälpligt vara under kontroll och det ekologiska imperativet lovade bot mot den sociala oron.

Nu när de folkliga upproren har stillats aktualiseras Wards och Dubos vision av den planetära enheten på nytt. Västerlandets regeringar föreslår att tredje världens natur ställs under internationell, det vill säga transnationell, förvaltning. I utbyte utställs vaga löften om att någon bråkdel av de rikedomar som utvinns ur kontinenterna i Syd ska returneras som välgörenhet.

1. DN 720615.
2. Norra Västerbotten 720609.
3. DN 720608.
4. DN 720723. Jfr New York Times 660427, The Nation 670911.
5. *The (updated) Last Whole Earth Catalog*, s 3, 17, 22f, 344, 412. Veckans affärer 850617.
6. Sidney Hyman: *The Aspen Idea*, Oklahoma 1975, s 252f, 267ff.
7. A a, s 270. I en artikel i Dagens Nyheter den 23 juni 1993 förnekar Åström att han kände Slater vid tiden för initiativet i FN. Men Hyman skriver i sin officiella krönika över Aspeninstitutet: "I generalför-samlingen var bilden ett mönster av förstockad tröghet till 1968, då Sverker Åström, den svenske FN-ambassadören – vilken Slater i tyst-het samarbetat med – lade fram ett förslag om en FN-konferens om

människans miljö...” Var Slater så diskret att han inte märktes? I februari 1989 intervjuade jag Åström per telefon. Han tillbakavisade då inte uppgiften om kontakten med Slater. Att Slater åtminstone senare var involverad i de förberedande diskussionerna, fick jag bekräftat.

8. A a, s 271f.

9. A a, s 272ff, 277.

10. A a, s 275.

11. Barbara Ward & René Dubos: *Only One Earth. Den enda jord vi har. Vårda och värna en liten planet*, Lund 1972.

12. A a, s 40.

13. A a, s 74, 255f.

14. A a, s 72, 231f.

15. A a, s 59, 73, 263f.

16. A a, s 59, 73.

17. A a, s 195.

18. A a, s 262ff.

19. Hyman, s 289.

Bärkraftig utveckling

1980-talet. De transnationella samlar sig
till motoffensiv.

Om du inte tar grepp om frågorna, kommer frågorna att ta grepp om dig." Med detta visdomsord ur managementkonsulternas arsenal mötte storföretagen under 70-talet de samhällskonflikter som hotade att begränsa deras rörelsefrihet. Antalet think tanks och lobbygrupper ökade kraftigt i USA. Bara i Washington var 80.000 experter och tjänstemän anställda vid privata forskningsinstitut 1981.

Ledarna för de transnationella koncernerna arbetade för att finna politiska utvägar ur de aktuella svårigheterna, återta det ideologiska ledarskapet och stilla de folkliga rörelserna. Att sätta sig på tvären fungerade inte. Storföretagen skulle tvärtom gå före och ange riktningen för politikerna och allmänheten. "Regeringen kan inte lösa våra problem", förklarade Jimmy Carter, som lotsats till presidentposten av Rockefeller's internationella diskussionsklubb Trilateralen.¹

Global 2000 Report, en utredning som Carter tillsatt, varnade 1980 i Romklubbens anda för överbefolkning, skogsskövling, växande ökenområden och utrotning av många djur- och växtarter. Från kretsarna kring Heritage

Foundation hördes invändningar. Hoten var överdrivna och USAs skattebetalare skulle inte stå för befolkningskontroll och andra kostsamma åtgärder i de fattiga länderna. Men andra företrädare för storföretagen fordrade krafttag. "Det är löjligt... att hävda att individer i områden som härjas av fattigdom ska få föröka sig som de själva vill", skrev Washington Post².

Det privata World Resource Institute förklarade att USAs transnationella koncerner inte hade råd att lämna kontinenterna i söder åt sitt öde: "De multinationella företagen har ett djupt intresse för den globala resursbasens produktivitet och, således, för miljö- och resurspolitiken i utvecklingsländerna."³

I styrelsen för institutet satt bland andra Maurice Strong, som ledde FN-konferensen 1972, Robert O Anderson, styrelseordförande och ägare till Atlantic Rich-

field Company, och Robert McNamara, f d chef för Ford, f d försvarsminister och f d chef för Världsbanken. De tillhörde alla Rockefeller's Trilaterala kommission, de satt i ledningen för Aspeninstitutet och de var aktiva i flera av de miljöorganisationer som nu vände blickarna mot söder för att, som det hette i en broschyr från IIED, i ett "smidigt samarbete mellan nationella regeringar, multinationella företag och lokalbefolkningar" söka kreativa lösningar.

Robert O Anderson och Russell E Train, USAs chefsförhandlare i Stockholm 1972, tog inom Världsnaturfonden i USA initiativ till The Year 2000 Committee, ett projekt som syftade till att tackla den politiska och ekonomiska instabiliteten i utvecklingsländerna. Befolkningsstillväxten var orsaken till miljöförstörelse och resursknapphet. Det var utgångspunkten. Robert McNamara, som också medverkade i projektet, tog El Salvador som exempel:

"När skogarna skövlades för att möta en snabbt växande befolknings behov av jordbruksmark och bränsle, ledde markerosionen till att avkastningen från landets jordar sjönk. I takt med att El Salvadors jordbruksbas krympte uppstod ekonomiska svårigheter. Extrem politisk instabilitet följde – och framkallade en kostsam USA-inblandning."⁴

Vid denna tid lät den av USA understödda regeringen i El Salvador årligen avrätta upp till 10.000 oppositionella, medan Procter & Gamble fortsatte att importera kaffe från plantagerna i bergen.

Centralamerikas skogar skövlades för att bereda plats för boskapsrancher som sålde hamburgerkött till gatuköken i norr, men för de kostymklädda naturvännerna i de

slutna sällskapen var fattigbonden och hans otyglade fortplantningsdrift hotet. World Resource Institute, Rockefeller Foundation, FAO, UNDP och Världsbanken sponsrade en internationell konferens om regnskogarna i Italien 1987. Deltagarna ansåg att skogarna kunde räddas bara om man förhöjde deras marknadsvärde.

Länder i Syd som fastnat i skuldfällan uppmuntrades att återköpa skuldförbindelser genom att realisera sina naturtillgångar. Miljöentreprenörer från norr övertog till billigt pris skogar och marker, lade beslag på allt av värde och gjorde naturparker för köpstarka eko-turister av resten. Maurice Strong byggde ett hotell på indianmark i Costa Rica, och i Bolivia öppnade naturskyddsorganisationen Conservation International i en affär med regeringens 1,2 miljoner hektar djungel för "bärkraftigt skogsbruk". 6.000 indianer vandrade till La Paz för att protestera. De hade förlorat rätten till sin jord.⁵

För räntornas skull halverades utgifterna för sjuk- och hälsovården i Afrika under 80-talet. Statstjänstemän ställdes på gatan eller såg sina reallöner sjunka med 50 till 80 procent.⁶ Under sådana förhållanden var det omöjligt att bygga fungerande samhällsinstituti-

Robert McNamara gjorde karriär hos Ford innan han utsågs av president Lyndon Johnson till försvarsminister och drog igång USAs angreppskrig i Vietnam i full skala. Blev senare chef för Världsbanken.

McNamara har i många år suttit i ledningen för Aspeninstitutet, Ford Foundation och privata miljöorgan som International Institute for Environment and Development (IIED), World Resources Institute (WRI) och The Year 2000 Committee.

oner. Statsbildningar föll sönder och massvälter avlöste varandra. För någon promille av de kapital som pressats ur kontinenten organiserade de kostymklädda i de slutna sällskapen internationella hjälpaktioner.

Tidigare presidenten Jimmy Carter ledde med pengar från den japanske krigsförbrytaren, miljardären och spelkungen Ryoichi Sasakawa ett Global 2000-program som skulle lära afrikanska bönder att i liten skala använda kemiska bekämpningsmedel. På gatorna i Nordamerika och Europa sprang samtidigt trosvissa ungdomar omkring och samlade pengar till något som kallades Hungerprojektet. Genom en global informationskampanj skulle världssvälten utrotas före år 2000. Det var tanken.

Drivande kraft bakom projektet var Werner Erhard, en tidigare dörrförsäljare som grundat en New Age-sekt i Kalifornien och för lärjungarnas pengar köpt sig två lyxvillor, ett privat flygplan och en värdefull samling av orientalisk konst. Efterlyst av skattemyndigheter och åklagare lämnade han 1990 organisationen, men projektet fortgår. De insamlade medlen – 60 miljoner kronor bara under 1989 – är inte avsedda för biståndsprojekt, uppger de ansvariga. De används till opinionsbildning kring hunger och svält – och administrativa utgifter. Varje år delas ett pris ut till en förtjänt afrikansk ledare. Robert McNamara har varit ordförande för juryn, och ceremonin har direktsänts i flera TV-kanaler. Maurice Strong har också medverkat. Bland sponsorerna finns Chase Manhattan Bank, Coca-Cola, Monsanto och Världsbanken.⁷

1984 samlade Internationella handelskammaren och FNs miljöorgan UNEP över 500 företrädare för indu-

strin till en World Industry Conference on Environmental Management. Ett huvudtema var att politikerna på tidigast möjliga stadium måste involvera företagsledarna i sitt miljöarbete. Robert O Anderson förklarade i ett avslutningsanförande att den fria företagsamheten var nödvändig för att få fram de nya tekniker som skulle lösa miljöproblemen.⁸

Efter konferensen bildade Internationella handelskammaren en särskild miljöbyrå, IEB. En av cheferna, Albert Fry, skrev 1987 om en glädjande förändring av debattklimatet. Två årtionden tidigare hade Romklubbens dystra profetior om tillväxtens gränser dominerat, och ofta hade industrin pekats ut som den stora miljöboven. "Nu, 20 år senare, betraktas industrin i allmänhet i miljödebatten som en partner då det gäller att lösa miljöproblemen."⁹

Fry framhöll särskilt den så kallade Brundtlandrapporten, *Our Common Future*, från 1987. En FN-kommision under ledning av Gro Harlem Brundtland hade kommit till slutsatsen att den ekonomiska världsordning som de transnationella jättarna dominerar är fullt förenlig med miljöskydd och utveckling av de fattiga länderna. Det var inte längre tal om "tillväxtens gränser". Nu ljöd "den bärkraftiga utvecklingens" glada budskap.

Det var tre år efter Union Carbides giftutsläpp i Bhopal. Miljölarmen kom tätare än förr och hela regioner i Syd skruvades ner i svält och armod, men i världens allt tunnare överskikt var 60- och 70-talens missmod borta. Världen var åter styrbar för de rika ländernas styrande. De folkliga upprorsrörelserna var kvästa och utvecklingsländernas krav på en ny ekonomisk världsordning tystade. Vid Aspeninstitutet, vid World Resources Institute

och vid nya konferenser för världens industriledare manifesterades den nya tillförsikten. President Ronald Reagan berömde den vikt som Brundtlandrapporten lade vid ekonomisk tillväxt och privat företagsamhet som medel mot miljöförstörelsen.¹⁰

I kommissionen ingick bland andra Maurice Strong och en av Romklubbens ledare, japanen och trilateralisten Saburo Okita. Strongs gamle affärspartner Warren Lindner var sekreterare.

Strong och Lindner bildade 1988 ett Centre for Our Common Future för att sprida kommissionens budskap över världen. 1989 ledde Brundtland en fem timmar lång TV-show till stöd för "vår gemensamma framtid". Den sändes i över 50 länder. På scenen lyste sponsorernas namn – Honda, Sony, Mazda och General Foods – och mellan rockartister och symfoniorkestrar sändes uppmuntrande meddelanden från världens ledare, bland dem Thatcher, Bush, Gorbatsjov och Li Peng. Centre for Our Common Future hade lagt upp programmet, och USAs statliga propagandatjänst hjälpte till med återutsändningen till fattigare länder.¹¹

Samma år beslöt FN att arrangera en ny konferens om miljö och utveckling. Till generalsekreterare utsågs Maurice Strong. Han ansåg att det var viktigt att dra med icke statliga organisationer, så kallade NGOs, på alla nivåer i förberedelserna. Han syftade inte bara på de stora, etablerade naturskyddsföreningarna. Miljögrupper, folkrörelser, vetenskapliga sammanslutningar och näringslivsorgan skulle också engageras. Det hela lanserades som en demokratisering av beslutsprocessen, men de verkliga avsikterna var mindre ädla:

För det första gällde det att få kontroll över de obero-

ende miljörelserna och leda dem i lämpliga banor.

För det andra avsåg Strong att ge de stora företagen ett direkt inflytande över konferensen.

Strong utnämnde Lindners Centre for Our Common Future, en privat skapelse utan förankring vare sig i de folkliga miljörelserna eller de etablerade naturskyddsorganisationerna, till *central focal point* för NGO-aktiviteterna inför Riokonferensen. Verksamheten sponsrades av privata stiftelser från USA och av Sverige, Norge och andra europeiska länder.

– Det är viktigt att få med de fristående miljöorganisationerna, förklarade Kåre Bryn vid norska UD. Vi vill vänja dem vid att ta ansvar.¹²

Men konferensledningens intresse för miljörelserna var förmodligen inte bara defensivt. Rätt utnyttjade kunde de fristående organisationerna bli ett instrument i de svåra förhandlingar som förestod. Kapitalgrupperingar med marknader och investeringar i tredje världen hade intresse av att utverka ökade statliga anslag till utvecklingsbistånd. För Maurice Strong var miljöopinionen en möjlig allierad då det gällde att övertyga trilskande finansministrar. På liknande sätt kunde omtanken om regnskogar och utrotningshotade djurarter vändas mot de regeringar i Syd som vägrade att ställa sina naturtillgångar under internationell, det vill säga transnationell, kontroll.

Företrädare för tredje världen protesterade mot den status Maurice Strong gav de icke statliga organisationerna. De påpekade att NGOs i de flesta fall har säte i den rika världen.

I NGO-begreppet gömde sig också de stora företagen, men deras inflytande går inte att jämföra med

miljörelsernas. De hade en särställning. FN hade ett organ för bevakning av de transnationella företagen. Det föreslog metoder för att internationellt reglera de största koncernernas verksamhet, men Strong var inte intresserad. FNs Centrum för transnationella företag sköts åt sidan och avvecklades. In på arenan trädde en privat sammanslutning av företagsledare, The Business Council for Sustainable Development.

1. Financial Times 930622.
2. International Herald Tribune 811209.
3. Citerat efter Marc Pallemarts: *De multinationale ondernemingen en de ecologische crisis*, Vrije Universiteit, Bryssel 1988–89, s 102.
4. WWF-US: Focus, summer 1982.
5. Financial Times 900802.
6. South 9003, Financial Times 881221.
7. African Farmer no 1 & 2, Expressen 910719, 910720, Current Biography, april 1977, s 9ff.
8. UNEP: *Industry and environment*, 84/5.
9. EPA Journal, sept 1987.
10. The Centre for Our Common Future: What they said about 'Our Common Future'.
11. Brundtland Bulletin, July 1989.
12. Telefonintervju varen 1990.

Konferensen i Rio

1992. *Det gröna kapitalets förslag:
privatisera naturen!*

I juni 1992 framträdde kända företagsledare i massmedia som miljöns räddare. Pehr G Gyllenhammar lät sig avfotograferas sittande på en cykel. Han manade folk att plocka skräp på gatan. Antonia Ax:son Johnson lade händerna beskyddande över en jordglob och berättade hur hon alltid frågar efter miljövänligt maskindiskmedel i butiken. Ingen reporter bad varuhusägaren och grossisten att förklara varför hon säljer miljövänligt diskmedel i sina butiker.¹

Det var dags för en ny FN-konferens om miljön. De transnationella bolagen hade anlitat PR-firman Burson-Marsteller för att miljöprofilera sig inför mötet i Rio de Janeiro.

Burson-Marsteller är en koncern med kontor i 27 länder och såväl regeringar som transnationella företag som klienter. Firman höll i SAFs 4 oktober-manifestationer i Sverige, den anlätades av Union Carbide efter giftutsläppet i Bhopal och den bättrade Exxons image efter Valdez-olyckan. Burson-Marsteller framhåller i sina prospekt att dess experter har många års erfarenhet av hantering av besvärliga konflikter: "De har skaffat sig in-

blickar i de viktigaste aktiviströrelserna (religiösa och etniska grupper, konsumenter och miljövänner) och i taktiken och strategin hos dem som brukar ta upp och driva frågorna.”²

Inför Riokonferensen var uppgiften att förvandla stora företagen från miljöbovar till miljövänner och övertyga aktivisterna om det förnuftiga i att samarbeta med dem. Därför satte sig Gyllenhammar på en cykel och därför frågade Antonia Ax:son Johnson efter miljövänligt diskmedel i butiken.

Samma knep hade använts i Stockholm 20 år tidigare. Konferensens delegater hade placerats på cyklar för att avfotograferas. Flera av dem hade svårt med balansen på det ovana fordonet.

Maurice Strong regisserade konferensen i Rio på samma sätt som konferensen i Stockholm. De stora företagen fick direkt inflytande vid sidan om de formella diplomatiska kanalerna, medan miljörelsen förutsattes skänka evenemanget ett mått av folklig legitimitet utan att därför störa de uppgjorda ritningarna.

Strong utsåg den schweiziske affärsmannen Stephan Schmidheiny till sin främste rådgivare i frågor rörande affärsvärlden och industrin. Schmidheiny knöt till sig ett femtiotal kolleger i ett Business Council for Sustainable Development (BCSD). I boken *Changing Course. A Global Business Perspective on Development and Environment*, utnämnde dessa företrädare för den transnationella företagsamheten sig själva till miljöns pålitligaste förvaltare. Handel och investeringar får inte hämmas av miljöregleringar och importhinder, förklarade de. Det bästa fattigländerna kan göra för att utveckla sig och värna sin miljö är tvärtom:

1. Att producera stapelvaror för världsmarknaden. Då får naturtillgångarna sitt rätta pris.

2. Att samarbeta med de transnationella företagen i utvecklingen av ett sådant nationalhushåll.

Skogarna bevaras bäst med åtgärder som "tillåter brukarna att utöva förvaltningskontroll på lång sikt", och tillgång till miljövänligare nya teknologier får utvecklingsländerna bara om de respekterar "intellektuella äganderätter", det vill säga de transnationella företagens tekniska monopol.

Allra viktigast är att uppmuntra investeringar från utlandet:

"De viktigaste elementen i ett attraktivt investeringsklimat är välkända och beprövade: makroekonomisk stabilitet; fria och öppna marknader; klara äganderätter; och politisk stabilitet. Om inte dessa fyra villkor på det hela taget är uppfyllda, är hållbar utveckling helt enkelt inte möjlig. Därför måste Världsbankens och Internationella valutafondens strukturella anpassningsprogram välkomnas; ... de ökar trycket mot staterna att genomföra de rätta förändringarna."³

För den bärkraftiga utvecklingens skull måste naturen privatiseras. Det var huvudtanken. Skogarna och jordbruksmarken ska förvaltas av de transnationella företagen, luften och vattnet bli föremål för handel med föroreningsrätter och livet patenteras.

Stephan Schmidheiny är en av huvudägarna till ABB. Han sitter också i styrelsen för Nestlé, känt för sin marknadsföring av bröstmjölk ersättning i tredje världen, och han är störste aktieägare i ett av Chiles mäktigaste bolag med intressen i gruvor, stålverk och skogar.

Huascodalen i norra Chile hade länge landets största

olivodlingar med en sammanlagd årsproduktion på 6.000 ton. Nu kommer inte mer än 1.000 ton därifrån. Schmidheiny's företag lät uppföra ett smältverk för järn i trakten 1978. Sedan dess har olivlundarna svartnat av slagg och damm. Om en magnet hålls i närheten dras bladen som filspån till den. Odlarna säger upp träden till ved ett efter ett.

En undersökning har avslöjat att smältverket släpper ut drygt 37 ton luftpartiklar om dagen, mer än 50 gånger så mycket som är tillåtet i USA, men ledningen för företaget tycker att bönderna skulle intressera sig för tekniska lösningar i stället för att ropa på förbud och skadestånd.⁴ Bärkraftig utveckling vore att framgångsrikt odla järnbeäckta oliver.

Bland medlemmarna i Business Council for Sustainable Development fanns ledare för flera av de största

Stephan Schmidheiny är en av huvudägarna till ABB, sitter i styrelsen för Nestlé och andra schweiziska företag och har stora affärsintressen i Latinamerika.

Han bildade Business Council for Sustainable Development inför Rio-konferensen 1992. Han har också suttit i ledningen för Internationella handelskammarens miljöbyrå, IEB, och varit med i European Round Table of Industrialists.

miljöförstörande företagen i världen. Två svenskar var med: Antonia Ax:son Johnson och chefen för ABB, Percy Barnevik. Tvärs genom alla formaliteter såg Maurice Strong till att Schmidheiny och hans vänner fick en central position i förberedelserna av FN-konferensen.⁵

Storföretagen hade ingen svårighet att värja sig för kritik och krav på kontroll och regleringar.

De var ett slags inofficiella medarrangörer till tillställningen. De sponsrade evenemanget. Strong hade bildat en privat stiftelse, Ecofund '92, för förmedling av bidrag till arbetet. Transnationella företag som Coca Cola, ICI och Atlantic Richfield Company var genom den med och avlönade FN-staben.⁶

De miljöaktivister som sökte sig till Rio placerades av Warren Lindner i en miljömässa fyra mil från konferenslokalerna. Där fick de samsas med new age-profeter, hare krishnor och PR-män från gruvbolag och kemikoncerner. Maurice Strong tågade med Pelé och Olivia Newton-John genom gatorna i en marsch för jordens överlevnad och Shirley MacLaine och Al Gore var på plats för att inför världspressen betyga sin kärlek till naturen. De företrädare för miljö rörelsen som ackrediterats till konferensen förväntades hänga delegaterna i hasorna och konkurrera med de transnationellas välpositionerade lobbyister. Föll de ur ramen och störde arrangemangen med egna aktioner skickade man vakter på dem.⁷

Maurice Strongs uppdrag var att jämka de fattiga ländernas krav och behoven av bindande överenskommelser till skydd för miljön med de transnationella kapitalens stigande anspråk. Han talade allvarligt om de rika ländernas ohållbara livsstil och han var besviken över hur vissa regeringar satte sig på tvären, men mer än löften utan täckning blev det inte av konferensen.

Parallellt med Business Council for Sustainable Development arbetade storföretagen med traditionell lobbying mot sina regeringar. En sammanslutning kallad Global Climate Coalition förhindrade genom USAs regering varje försök till bindande beslut om koldioxidutsläppen. I organisationen ingick bland andra Dow Chemical och

DuPont, båda medlemmar av BCSD, och Atlantic Richfield Company, som återfinns bland sponsorerna av snart sagt varje stadgat miljöinstitut. De europeiska storföretagen påverkade EU-ländernas förhandlingspositioner genom direktörsklubben European Round Table of Industrialists (ERT). Schmidheiny och tre av hans kolleger i BCSD var också med i ERT.

Löftena om en miljövänlig och för utvecklingsländerna gynnsam utveckling var inom kort arkiverade och glömda. Kvar stod chefsekonomen Lawrence Summers ord från en hemlig promemoria i Världsbanken 1991:

"Oss emellan, borde inte Världsbanken uppmuntra en *större* utflyttning av smutsiga industrier till de minst utvecklade länderna? Jag ser tre skäl:

1) De kostnader för hälsofarlig nedsmutsning som kan uppmätas beror på inkomstförlusterna till följd av ökad sjuklighet och dödlighet. Från denna utgångspunkt bör en given mängd hälsofarlig nedsmutsning utföras i det land som har de lägsta kostnaderna, vilket kommer att vara det land som har de lägsta lönerna. Jag tror att den ekonomiska logiken i att dumpa giftigt avfall i låglönelandet är oantastlig och vi bör inte rygga för den.

2) Kostnaderna för nedsmutsningen torde vara icke-lineära eftersom föroreningarna till att börja med sannolikt är förenade med mycket låga kostnader. Jag har alltid ansett att glest befolkade länder i Afrika är kraftigt *under-förorenade*...

3) Efterfrågan av en ren miljö för estetikens och hälsans skull torde ha en mycket hög inkomstelasticitet. Oron för ett ämne som med en sannolikhet på en på miljonen ökar risken att få prostatacancer kommer naturligtvis att vara mycket högre i ett land där folk lever länge

nog för att få prostatacancer än i ett land där dödligheten bland barn under fem år är 200 på tusen...”⁸

Matematiken var densamma som Barbara Ward och René Dubois tillämpade vid FN-konferensen i Stockholm 1972: På världsmarknaden betingar marginalmänniskorna på kontinenterna i söder ett försumbart pris. Om några ska dö undan är det lämpligt att de gör det.

Lawrence Summers bad om ursäkt för den hjärtlösa tonen i sin text, men alla visste att han bara formulerat det som är underförstått i de rika ländernas miljöpolitik.

Summers blev senare biträdande minister för internationella ekonomiska frågor i Bill Clintons regering. Den uträkning han gjort har varit vägledande för de rika ländernas agerande också vid de fortsatta konferenserna om den djupnande miljökrisen. Frihandel med utsläppsrätter och fortsatt export av giftigt avfall är återkommande intressen. Pådrivna av de slutna sällskapen och deras professionella lobbyister och PR-firmor söker statsledningarna en bärkraftig utveckling som tillmötesgår miljöopinionen på hemmaplan utan att stoppa den förödelse av människans livsmiljö som är förbunden med de transnationellas välde.

1. Aftonbladet 920602, 920612.
2. *The Greenpeace Book of Greenwash*, s 6, No Sweat News, Fall 1993.
3. Stephan Schmidheiny with the Business Council for Sustainable Development: *Changing Course. A Global Perspective on Environment and Development*, Cambridge, Mass. 1992, s 172.
4. Financial Times 920812.
5. Financial Times 920507, 920528.
6. SEEDlinks 2/92.
7. DN 920605, 920613. Tord Björk, Jan Wiklund (red): *Den globala konflikten om miljön och framtiden*, Stockholm 1993, s 164f.
8. Financial Times 920210, SEEDlinks 6/92.

Offensiv mot Syd

Frihandelsavtal och FN-reformer

De åter sig in i hela FN-systemet, säger Jan Lönn, generalsekreterare för FNs internationella ungdoms- och studentrörelse i Genève. Han talar om de transnationella företagen och deras professionella påverkare.

– Tidigare arbetade FN med studier och övervakning av de transnationella företagen. Man försökte hjälpa utvecklingsländerna med lagstiftning och uppförandekoder, men nu handlar allt om att göra det så mysigt som möjligt för storföretagen.

FN hade en särskild enhet som övervakade de transnationella koncernerna. Till Riokonferensen hade den förberett en rapport, men den stoppades av Maurice Strong och fick inte spridas vid de förberedande mötena. Numera är enheten nedlagd.

– De uppförandekoder som diskuterats för de transnationella företagen är inte mer långtgående än de regler som finns i många industristater, säger Jan Lönn, men man vill till varje pris förhindra övernationell kontroll och insyn.

Internationella handelskammaren har länge haft status som ett rådgivande organ, en s k NGO, hos FN. Men

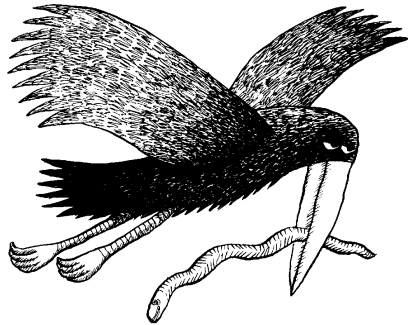
de stora företagen nöjer sig inte med det. De vill inte vara en NGO bland andra.

– De kräver en särskild status, berättar Jan Lönn. På varje möte ska näringslivet ha en privilegierad roll, men om fackföreningar och liknande är det aldrig tal. Det håller på att gå för långt. Sätter vi inte stopp äventyrar det hela FN-systemet.

FN är måttligt populärt bland USAs politiker och företagsledare. USAs skulder till organisationen uppgår till drygt en miljard dollar och kongressen fortsätter att karva i anslagen, men tonen är ändå en annan än för ett par årtionden sedan. Den nyliberala Heritage Foundation framhåller att det block i generalförsamlingen som kritiserat västvärlden och den fria marknaden numera står utan ledare: "FN kan därför i allt större utsträckning utnyttjas till att legitimera frihandel och politiska åtgärder som främjar investeringar."¹

Generalförsamlingens inflytande har minskat och makten koncentrerats till säkerhetsrådet och dess fem permanenta medlemmar. Alltfler beslut fattas i informella diskussioner mellan stormakterna.

Under tal om rationaliseringar rustas FN-organ där tredje världen har inflytande ner medan institutioner som styrs av de rika länderna får vidgade uppgifter. Världs-

banken, Internationella valutafonden och handelsorganen Gatt och WTO har tagit över de globala ekonomiska och sociala frågorna.

Den så kallade Carlssonkommissionen för reformering av FN-systemet föreslår nya steg i denna riktning. FN-organen Ecosoc, Unctad och Unido, som kontrolleras av generalförsamlingen, ska läggas ner och ersättas av ett ekonomiskt säkerhetsråd, där de rika länderna får större tyngd.

Kommissionen vill också inskränka den nationella självbestämmanderätten. Den statliga suveräniteten måste vika vid allvarliga hot mot mänskliga rättigheter och vid miljöhot av global räckvidd, heter det. Därför ska FN få rätt att intervensera militärt i medlemsländers inre angelägenheter och vissa naturtillgångar ska ställas under internationellt förvalterskap.

Det är krav som de rika länderna länge drivit. Små staters suveränitet har för stormakterna alltid varit något otidsenligt, och vid Riokonferensen hävdade i-länderna att den biologiska mångfalden på kontinenterna i söder skulle betraktas som världssamfundets gemensamma tillgång.

I kommissionen, som leddes av Ingvar Carlsson och det brittiska samväldets generalsekreterare Shridath Ramphal, medverkade bland andra Maurice Strong och EU-kommissionens ordförande, Jacques Delors. Slutrapporten offentliggjordes vid det årliga Davosmötet i Schweiz 1995, en konferens för tvåusen av världens ledande affärsmän och politiker arrangerad av den privata stiftelsen World Economic Forum. Jan Lönn kommenterar:

- Det är typiskt att kommissionen överlämnade för-

slaget till FNs generalsekreterare vid Davosmötet och inte när Ghali var på besök hos FN i Genève någon dag tidigare. Man föreslår i ett kapitel att storföretagen ska ges en starkare roll, men det finns inga skrivningar om någon övervakning av dem. Rapporten kommer med alla de förslag som finns på de stora industriländernas önskelista.

FNs nya roll avspeglar ändrade styrkeförhållanden i världen. På 70-talet samlade sig länderna i tredje världen bakom kravet på en ny ekonomisk världsordning. De nationaliserade gruvor, industrier och oljetillgångar och de organiserade sig för högre priser på sina råvaror. I en lång motriktad rörelse har detta rivits upp. Vändningen kom när skuldfällan slog igen vid ingången till 80-talet. Med Världsbankens och Internationella valutafondens strukturanpassningsprogram och med ekonomiska sanktioner och militära hot har USA och dess allierade pressat regering efter regering att göra sina marknader och tillgångar tillgängliga för de transnationella företagen.

Framgångarna stadfästes i det nya internationella Gatt-avtal som blev klart 1993. Avtalet är bara till namnet en överenskommelse om frihandel. Transnationella företag beräknas idag kontrollera omkring två tredjedelar av det internationella varuutbytet.² Förhandlingarna om frihandeln handlade om att stärka deras grepp om dessa två tredjedelar och ge dem kontroll också över den sista tredjedelen.

De kvarvarande hinder som länderna i Syd satt upp för att skydda sina nationalhushåll ska gradvis avvecklas. Fattigländerna förbjuds att gynna sina bönder, men USA och EU får behålla sina statssubventioner av jordbruket och kan fortsätta att dumpa sina överskott på markna-

den. Indien och andra länder som försökt utveckla inhemska läkemedelsindustrier tvingas böja sig för Glaxos, Mercks och Astras patent. Mediemarknaden och detaljhandeln riktas med copyrights och varumärken efter Matsushitas, McDonald's och Unilevers kalkyler, och den rika världens agroindustriella komplex invaderar kontinenterna i söder med patent på genmanipulerade utsäden, frukter och grönsaker. Miljoner bönder blir kontraktsodlare för de utländska jättarna, andra tvingas upp i bergen för att i en skövlad skog suga den sista näringen ur jorden och än fler slutar i storstädernas kåkstäder.

I förhandlingarna om Gatt-avtalet var regeringarna omringade av lobbyister för olika branschintressen. Varje förhandlingsutspel hade arbetats fram av ämbetsmän i samarbete med experter från de stora företagen. I USA organiserade sig 14.000 företag i en MTN Coalition för att driva på arbetet, och på internationell nivå bildades en Eminent Persons Group för samma ändamål. Den samlade en rad ledande politiker och företagsledare, flera av dem med anknytning till Trilateralerna.³

Gatt-avtalet och den nybildade handelsorganisationen WTO sätter de transnationellas frihandel framför miljöskyddet. Strävan hos ett land att förbättra miljölagstiftningen får inte leda till att företag från andra länder stängs ute från marknaden. De golv för miljöskyddet som förhandlats fram i internationella organ förvandlas därmed till tak.

FN-organet Codex ansvarar för vissa minimiregler för matkvaliteten. Tidigare var det fritt för varje land att införa strängare bestämmelser för hur mycket rester av växtgifter och tungmetaller som fick förekomma i maten,

men enligt Gatt-avtalet är detta nu i de flesta fall otillåtet. USA har förklarat för EU att dess förbud mot hormoner i kött måste avskaffas, eftersom Codex godkänt flera av de hormoner som USAs köttexportörer ger till djuren.

Detta kan få långtgående följder. Codex regler är i allmänhet lösligare än många enskilda länders. Rester av vissa bekämpningsmedel som misstänks vara cancerframkallande är tillåtna, och tillsatser i maten som på många håll är förbjudna är godkända. Det hänger samman med att företrädare för industrin i de rika länderna har en stark ställning i Codex' kommittéer. I början av 90-talet var fler företag än länder representerade vid förhandlingarna. Företagen hade 660 deltagare, men konsumenter och allmänhet hade bara 26 och ingen miljöorganisation var med. 60 procent av deltagarna kom från Europa och USA.⁴

I det praktiska och påtagliga flyttar de transnationella koncernerna fram sina positioner samtidigt som den ena internationella konferensen efter den andra avhålls för att en gång för alla göra slut på svält, fattigdom och miljöförstörrelse. Vid dessa sammankomster arbetar de professionella påverkarna för att så långt som möjligt förhindra skrivelser som riktar sig mot de transnationellas intressen.

Vid FNs sociala möte i Köpenhamn i mars 1995 talades allvarligt om arbetslöshet, fattigdom och tredje världens skulder. Man var allmänt överens om att detta var allvarliga problem som med det snaraste måste åtgärdas. Diskussionen kretsade kring den krympande andel av resursöverföringen från Syd till Nord som returneras som utvecklingsbistånd och andra allmosor. I slutdokumentet

gavs löften om smärre skuldlättnader och industriländerna deklarerade återigen sin avsikt att avsätta minst 0,7 procent av BNP till utvecklingshjälp. Samma sak utlovades vid Riokonferensen tre år tidigare utan annat resultat än att biståndet från många länder skars ner. Nu skulle emellertid användningen av de krympande resurserna regleras hårdare, om än frivilligt. Givarländerna lovade att avsätta minst 20 procent av biståndet till sociala ändamål mot att mottagarländerna förband sig att avsätta 20 procent av sina offentliga utgifter för samma syfte.

Vid en presskonferens i samband med mötet förklarade Helmut Maucher, chef för Nestlé, ledamot av styrelsen för World Business Council for Sustainable Development och vice ordförande för Internationella handelskammaren och European Round Table of Industrialists, att arbetslösheten var mycket lätt att göra något åt. Det gällde bara att avreglera världsekonomin och ta bort minimilönerna.⁵

Affärsmannen Olivier Giscard d'Estaing, bror till den tidigare franske presidenten Valéry Giscard d'Estaing och sedan 30 år aktiv i den högerextrema organisationen Moralisk upprustning, samlade inför mötet ett antal kolleger från hela världen till en Business Association for the World Social Summit (BUSCO). Sällskapet hade, liksom Business Council for Sustainable for Sustainable Development vid Riokonferensen, en officiell, rådgivande status.⁶

I en programskrift förklarade d'Estaing att marknaden visserligen inte automatiskt skulle uttradera fattigdom och andra sociala svårigheter, men företagarna skulle likväl med ett djupt känt personligt ansvar leda världen ur eländet. Politikerna är i allmänhet, menade han, hämmade av

sina nationella gränser och tvånget att slåss om makten i återkommande demokratiska val:

”Följaktligen är grundläggande och bestående frågor, såsom en omtänksam skötsel av naturen, bara ofullständigt handlagda av de respektive regeringarna och deras internationella organ. Affärsföretag, som till att börja med bara aktar sig för att skada rosorna, tvingas allt oftare själva ta på sig trädgårdshandskarna. Och det som gäller naturvården gäller i allt större utsträckning den direkta omsorgen om våra grannar.”

BUSCO framförde ett särskilt tack till FN för att företagsledarna vid konferensen fått medverka med sina personliga uppfattningar som ansvarsfulla människor, ”snarare än som munsbitar för de institutionella åtgärder som olika tillfrågade organisationer föreslagit”.⁷

1. Just News, may 93.
2. Unctad: *Trends in Foreign Direct Investments*, 1995.
3. Financial Times 900410, 900417, 900423, 900703.
4. Tim Lang & Colin Miles: *The New Protectionism*, s 100ff, Financial Times 950907.
5. SEEDlinks 9504.
6. Newsletter-ICP: Consciuous Corporations. Business Association for the World Social Summit present their demands in Copenhagen.
7. Olivier Giscard d'Estaing: *Social Progress in the Market Economy*, BUSCO 1995, s 7.

Debatten om klimatet

*Det gröna kapitalets krav: no regrets
och joint implementation*

Billig energi – och i synnerhet billig elektricitet – är en "amerikansk födslorätt", förklarade direktör Fredrick D Palmer vid Western Fuels Association i ett tal för kolleger från kraftindustrin i USA 1994. Han var belåten med hur föreningen med påtryckningar i kongressen och TV-utspel lyckats förhindra skatter och regleringar riktade mot förbränningen av olja och kol. Tack vare föreningens insatser var människorna nu fullt medvetna om forskarnas djupa oenighet om växthuseffekten.

Direktör Palmer kunde slå fast att varningarna för en global temperaturhöjning grundar sig på datamodeller som är bristfälliga och dessutom misslyckade.

För övrigt, påpekade han, hade den amerikanska allmänheten nu börjat inse "att koldioxid är ett elixir – att mer av det i atmosfären gynnar växter, jordbruk och naturliv – och att om jorden värms upp, så sker det nattetid och på vintern, återigen till nytta för växterna".¹

Åhörarna applåderade förmodligen hjärtligt.

Direktör Palmers tal är typiskt för olje- och kolindustrins argumentation i debatten om koldioxiden och det globala klimatet: för det första orsakar de tilltagande kol-

dioxidutsläppen ingen global uppvärmning; för det andra är den globala uppvärmningen bara bra.

Frågan om växthuseffekten berör en rad olika industrier:

Försäkringsbolagen är oroade. De pekar på en ökning av antalet svåra naturkatastrofer de senaste åren och misstänker att det kan ha med klimatförändringar att göra. Alltså samarbetar de med Greenpeace och andra miljöorganisationer.

Kärnkraftsindustrin ser i debatten om växthuseffekten en räddning. Den lanserar kärnkraften som det miljövänliga alternativet till förbränning av fossila bränslen.

Olje- och kolföretagen, de energiintensiva tunga industrierna och hela det bilindustriella komplexet värjer sig mot försöken att inskränka koldioxidutsläppen.

Den sista gruppen är störst och bestämmer linjen i de gemensamma intresseorganisationerna. En del transnationella koncerner, ABB är ett exempel, har kapital placerade både i kärnkraft och koldioxidproducerande verksamheter. Då kan de dra nytta av fruktan för växthuseffekten i ett sammanhang, samtidigt som de i ett annat bagatelliserar problemet.

Redan före Riokonferensen hade transnationella företagen sin försvarslinje klar. Ett fyrtiotal företrädare för oljebolag, kraftindustrier och regeringar i de största industriländerna samlades i England 1991 till en konferens om energin om miljön arrangerad av Ditchley Foundation, en privat stiftelse med anknytning till sällskap som Trilateralen och Bilderberggruppen. Man var överens om att varningarna för en global uppvärmning förmodligen var felaktiga. Var de inte felaktiga så var de i alla fall inget att bry sig om, eftersom mänskligheten med marknadens

hjälp snabbt skulle anpassa sig till det varmare klimatet. Och skulle också detta sista antagande visa sig osäkert gällde det att under inga omständigheter företa sig något som man senare kunde få ångra. Det vill säga: de transnationellas verksamhet skulle inte utsättas för hinder och regleringar. Det kallades *no regrets*-principen.²

I USA har storföretagen satsat mycket pengar på att misstänkliggöra de vetenskapsmän och miljövänner som varnar för den globala uppvärmningen, och i Sverige lyfter kraftbolagen genom sitt utvecklingsbolag Elforsk fram forskare som i den offentliga debatten angriper teorin om global uppvärmning till följd av koldioxidutsläppen.³ Men vid de internationella konferenserna om växthuseffekten har storföretagen i allmänhet retirerat till nästa position. De har accepterat att den globala uppvärmningen är ett möjligt om än mycket omtvistat hot och inriktat sig på att avstyra varje försök att effektivt reglera och minska utsläppen av koldioxid i vår del av världen.

Inför klimatkonferensen i Berlin våren 1995 gav direktörsklubben European Round Table of Industrialists (ERT) ut en rapport med förslag till praktiska åtgärder. Författarna erinrade sig att EU-länderna vid Riokonferensen lovat att till år 2000 minska sina utsläpp av koldioxid till 1990 års nivå:

”Det dilemma som den Europeiska unionen står inför är hur den ska kunna uppfylla detta åtagande utan att allvarligt skada sin ekonomiska bas, sin industriella konkurrenskraft och sin livskvalitet.”⁴

Om målen kommer i konflikt med varandra ska miljöskyddet enligt *no regrets*-principen vika. Under inga omständigheter får EU-företagens konkurrensförmåga

försvagas, ty ekonomisk tillväxt är själva förutsättningen för investeringar i bättre miljö.

Det är, hävdar ERT, osäkert om växthuseffekten är något allvarligt problem, och i den mån den är ett problem så är den inte i första hand ett europeiskt problem:

”Idag står länderna utanför OECD-området för fyra femtedelar av världens befolkning och 90 procent av befolkningstillväxten. Det mesta av den globala ökningen av energianvändningen och koldioxidutsläppen de närmaste 30 åren kommer att härröra från deras utnyttjande av fossila bränslen...”⁵

Följaktligen ska det eventuella problemet lösas med ”joint implementation”, dvs teknologiöverföringar, utlandsinvesteringar och bistandsprojekt i de fattiga länderna.

Överproduktionen av koldioxid i de rika länderna nämns inte i rapporten. I Europa har industrin, enligt ERT, nått gränsen för vad den kan åstadkomma av energieffektivitet, och ytterligare åtgärder måste bygga på frivillighet eller ekonomiska incitament, dock inte en koldioxidskatt, ty den skulle underminera konkurrenskraften. Som alternativ, ren energikälla rekommenderas kärnkraften.

”Gemensam tillämpning” var också huvudkravet från World Business Council for Sustainable Development vid konferensen i Berlin. Genom en särskild arbetsgrupp och genom sina regionala dotterorganisationer arbetade WBCSD för att övertyga deltagande regeringar om idéns förträfflighet. Det skulle bli möjligt för företag som drev koldrivna kraftverk i Nordamerika, Japan och Europa att slippa krav på minskade utsläpp om de i stället investerade i högre bränsleeffektivitet vid kolförbränning i

utvecklingsländer. På så sätt skulle inte bara miljön gynnas utan också de ekonomiska förbindelserna mellan Nord och Syd.⁶

Flera av medlemsföretagen i WBCSD, bland dem Dow Chemical, DuPont och Texaco, verkade genom lobbyorganisationen Global Climate Coalition (GCC) för att påverka USAs hållning vid konferensen. Osäkerheten om den globala uppvärmningen gjorde "överdrivet aggressiva framtidsmål och åtaganden" oacceptabla, hävdade GCC, men "gemensam tillämpning" öppnade "kolossala möjligheter för utveckling av energi, ekonomi och miljö runtom i världen". Konferensen borde, föreslog man, uppmana varje regering att konsultera företagsamheten för att ta tillvara dessa möjligheter. Det gällde att i samråd undanröja kvarvarande hinder för de transnationellas verksamhet:

"Sådana konsultationer ska inte bara innefatta inhemska företag och industrier utan också engagera andra nationer som kan komma med relevanta synpunkter. Konsultationerna bör identifiera och underlätta utvecklingen av de teknologier och processer som bäst lämpar sig för varje land, och de bör inkludera diskussioner rörande lagar och bestämmelser som inte rör klimatet men påverkar företagens investeringar och handel."

I arbetet skulle också kunskaperna hos företagarråden på det internationella planet utnyttjas.⁷

Lobbyisterna från GCC bevakade varje mått och steg från USAs företrädare i Berlin. En klimatexpert i den officiella delegationen klagade:

– Varje ord vi yttrar offentligt här ligger på kongressmännens skrivbord /i Washington/ nästa dag.⁸

Länderna i Syd var vid konferensen enade i sitt mot-

stånd mot idén om "gemensam tillämpning". De såg i framstöten ett försök att inskränka deras nationella suveränitet, ställa deras natur under utländsk förvaltning och på ofördelaktiga villkor tvinga på dem västerländsk teknologi. En majoritet av staterna i tredje världen krävde i stället bindande beslut om en nedskärning av koldioxidutsläppen i de rika länderna med 20 procent till år 2005.

Konferensen slutade med att frågan om begränsningar av utsläppen skjöts på framtiden. Konkreta försök med "gemensam tillämpning" skulle däremot påbörjas. OECD rapporterade ett par veckor senare att utsläppen av koldioxid i atmosfären kunde väntas öka med 30 till 42 procent till år 2010.

1. Fredrick D Palmer: *The Emperor's New Clothes. Remarks to the Tri-State Generation and Transmission Association, Inc, Annual Meeting, Cheyenne, Wyoming, April 7, 1994.*
2. Financial Times 911022.
3. DN 930608.
4. ERT: *The Climate Change Debate*, December 1994, s 7.
5. A a, s 8.
6. Tomorrow, April-June 1994.
7. Climate Watch jan/Feb 1995.
8. Climax, May 1995.

European Round Table

*På EU-direktörernas program:
social dumpning, nya motorvägar
och militär upprustning*

Om vi väntar på att våra regeringar ska göra något får vi vänta länge”, förklarade chefen för Philips, Wisse Dekker våren 1983. ”Du kan inte låta dig bindas upp helt och hållet av politiken. Industrin måste ta initiativet. Det finns ingen annan väg.”¹

Tillsammans med 16 andra mäktiga företagsledare hade han just bildat Roundtable of European Industrialists, ett sällskap som i det tysta utövat ett avgörande inflytande över samhällsutvecklingen i Västeuropa under det senaste årtiondet.

Idén hade väckts av Pehr G Gyllenhammar i ett tal för 1.200 av USAs ledande affärsmän vid en middag på Waldorf Astoria i New York. Volvochefen var sedan början av 70-talet knuten till familjen Rockefellers maktsfär. Han tillhörde den internationella rådgivande kommittén vid Chase Manhattan Bank, han satt i styrelsen för Henry Kissingers nyöppnade konsultbyrå och han var vice ordförande för Aspeninstitutet.

– Allt mer av vad vi behöver åstadkomma i Europa sker redan i USA och Japan, förklarade han.²

En förebild för den nybildade europeiska direktörsklubben var det Business Roundtable som samlat tvåhundra av USAs största företag till kamp mot de regleringar och det fackliga inflytande som utvecklats ur 60- och 70-talens folkliga rörelser.

Roundtable of European Industrialists var ingen vanlig lobbyorganisation, påpekade Volvochefen.

– Vår strategi är handlingsinriktad, inte bara en ny bön om hjälp.³

Roundtabledirektörerna tog själva över planeringen av det nya Europa. De fattade de strategiska besluten, förankrade dem bland ämbetsmän och politiker och såg till att ideologiskt förbereda allmänheten för dem.

European Round Table of Industrialists (ERT), som direktörsklubben numera kallar sig, arbetar i symbios

med byråkratin i Bryssel. En av de mest inflytelserika EG-kommissionärerna, Etienne Davignon, numera chef för Belgiens största industrikoncern, var med och bildade organisationen, och idag samråder kommissionen med Roundtabledirektörerna i varje avgörande fråga.

Ett exempel: EU har pekat ut telekommunikationerna som ett strategiskt fält i konkurrensen om världsmarknaden. Vägvalen på detta område bestämmer villkoren för kultur och offentlig debatt in i det nya seklet.

I februari 1994 tillsatte EU en grupp under ledning av kommissionären Martin Bangemann för att utreda frågan. Gruppen dominerades helt av ledare för storföretag med intressen i telekommunikationerna. Ingen folkvald

Pehr G Gyllenhammar styrde i över tjugo år Volvo. Han har samtidigt varit aktiv i en rad av de transnationella kapitalens slutna sällskap.

Redan i början av sin karriär invaldes han av David Rockefeller i den internationella rådgivande kommittén vid Chase Manhattan Bank. Han var i flera år vice ordförande för Aspeninstitutet och hjälpte Henry Kissinger att starta konsultfirman Kissinger Associates.

1983 bildade han den inflytelserika direktörsklubben Roundtable of European Industrialists, numera kallad European Round Table of Industrialists (ERT).

I Sverige har Gyllenhammar tryckt på för Scan Link-projektets Öresundsbro och motorvägar. Han har satt också med i Rådet för Europafrågor, ett organ knutet till regeringen för diskussioner om strategin i EU-frågan.

På senare tid har Gyllenhammar varit rådgivare till EU-kommissionen och startat en ny europeisk bank tillsammans med vänner från ERT. Nyligen utsågs han till styrelseordförande för ett av Storbritanniens största försäkringsbolag.

politiker, ingen småföretagare, ingen facklig företrädare, ingen representant för konsumenterna fick vara med, men sex av ledamöterna kom från ERT, bland dem den f d Volvochefen Gyllenhammar. Bangemanngruppen rekommenderar EU att lita till marknadsmekanismen i utvecklingen av det nya informationssamhället och underlätta utvecklingen av alleuropeiska koncerner med intressen i TV, tidningar och andra massmedia.

På samma sätt var Roundtabledirektörerna drivande bakom besluten att inrätta den inre marknaden 1992 och införa en gemensam valuta för EU-länderna senast 1999.

I december 1993 presenterade EG-kommissionens dåvarande ordförande, Jacques Delors, en vitbok om systerställning och konkurrenskraft. Nu stod arbetslösheten högst upp på dagordningen, hette det, och i Sverige talade socialdemokrater om ett genombrott för svensk systerställningspolitik i Europa.

Vitboken var i långa stycken en redigerad avskrift av förslag som Roundtabledirektörerna drivit i tio år. Delors hade regelbundet haft överläggningar med ERT, och vid den presskonferens där gruppen presenterade sitt krisprogram, *Beating the Crisis*, framhöll han själv likheten mellan sin vitbok och storföretagens önskelista.

Nyckelordet i ERTs program för arbetslivet är "flexibilitet": flexibla löner, flexibla arbetstider och flexibla anställningsförhållanden. I EUs deklARATIONER förvandlas dessa nyliberala krav till en kamp mot tvätredjedelssamhället. Tanken är att den europeiska ekonomin håller på att ta ett språng i sin utveckling i vilket en minoritet av medborgarna riskerar att bli efter. En tredjedel stöts ut i arbetslöshet och fattigdom, eftersom de inte förmår anpassa sig till det nya kunskapssamhället. De som har jobb

ska därför visa solidaritet med dem som inte har. De ska avstå från löneökningar, fasta arbetstider och skydd mot uppsägningar. Särskilt viktigt är detta, heter det i vitboken, i de små- och medelstora företagen, där de största utsikterna till nya jobb finns.

De nedskärningar av de sociala trygghetssystemen som anpassningen till den planerade valutaunionen (EMU) framtvingar är också i linje med storföretagens krav. ABB-ordföranden Percy Barnevik är ledamot av en rådgivande grupp för konkurrenskraft som EU på förslag från ERT inrättat. Han skriver i Dagens Nyheter den 10 juli 1995:

”EMUs allra största värde för näringslivet är kanske det faktum att nationella regeringar får ett externt tryck att vidtaga nödvändiga men inte alltid populära åtgärder.”

Delors framhåller i sin vitbok att den offentliga sektorn måste hållas tillbaka. Resurserna ska inom befintliga budgetramar omfördelas från löpande utgifter till tillväxtbefrämjande åtgärder. Till de senare räknas det mångmiljardprogram för investeringar i nya motorvägar och andra transportleder som EU utformat efter ERTs riktlinjer.

Den officiellt proklamerade kampen mot tvätredjedelssamhället gömmer något som snarare är ett program för ett tredjedelssamhälle. Den offentliga sektorn och de små- och medelstora företagen, som har två tredjedelar av arbetskraften i EU, ska svältas ut för de transnationella jättarnas skull.

Uträkningen framträder mellan raderna i ERTs dokument. I kravlistan inför EUs toppmöte i november 1994 heter det:

”Positiva åtgärder för att förbättra de små- och medelstora företagens livskraft välkomnas av alla storföretag, vilka behöver koncentrera sig på sina kärnverksamheter och i allt högre utsträckning litar till ett stort antal underleverantörer.”⁴

Innebörden är följande: Europas transnationella koncerner bygger sin ställning på forskning och utveckling, marknadsföring, finansförvaltning och ett fåtal strategiska tillverkningsmoment. Kontrollen över dessa verksamhetsfält är tillräcklig för att behärska hela produktionsprocessen. Allt större delar av tillverkningen skiljs ut och utlokaliseras till underleverantörer som i lager på lager betjänar storföretaget i pyramidens topp.

I konkurrensen med andra transnationella jättar är Europas koncerner beroende av att utvinna så mycket kapital som möjligt ur sina vasallföretag. De fordrar av underleverantörerna att de just-in-time levererar allt billigare och bättre komponenter, men detta krav kommer i konflikt med statliga och fackliga regleringar. De små och medelstora företagen har svårt att göra storföretagen till viljes om de inte får sänka lönerna, utsträcka arbetstiderna och avskeda folk som de behagar. Och omvänt: ju flexiblare reglerna för löner, arbetstider och allmänna anställningsförhållanden är, och ju lägre skatterna och de sociala avgifterna är, desto längre kan storföretagen sträcka sig i sina fordringar. Alltså skjuter jättarna sina underlydande framför sig och kräver ”positiva åtgärder” till deras förmån.

Talet om kunskapssamhälle döljer en produktionsordning som hårdare än förut försliter människan och hennes miljö. Tvärtemot den allmänna föreställningen blir det nu mer av enahanda arbeten i industrin. Det löpande

bandet är inte på väg ut. Det införs i produktionsled där det inte tidigare funnits och dess principer sträcks ut över allt större delar av ekonomin. De lager som förr varit buffertar vid svängningar i produktion och efterfrågan tas bort. Med leveranser just-in-time mellan företagen löper arbetet från underleverantörer till sammansättningsfabriker och försäljningsställen som vid ett jättelikt löpande band.

Förebilden är japansk och kallas av företagskonsulterna *lean production*, mager produktion. Fackligt folk i USA har gett den ett annat namn. De kallar den *management by stress*.

I den magra produktionen förtätas och intensifieras arbetet, samtidigt som reträttplatserna blir färre eftersom perifer verksamhet utlokaliseras till andra företag. Övertid och underbemanning är regel. Då är det svårt att hinna med vidareutbildningen av personalen. ERT skriver i en rapport om en tilltagande motsättning mellan konkurrensens kortsiktiga krav och de långsiktiga utvecklingsbehoven i industrin.

Den fysiska förslitningen av arbetskraften är större än tidigare och företagen har svårare att ta tillvara och utveckla de anställdas kunskaper. Då blir de snart sittande med en personal som kroppsligt och intellektuellt inte är användbar för dem.

Roundtabledirektörerna vill därför införa ett "livslångt lärande". Det handlar inte om någon allmän höjning av kunskapskraven i arbetslivet. Storföretagen behöver naturligtvis forskare, specialister och särskilt kvalificerade arbetare, men den arbetskraft de i första hand efterfrågar har andra företräden. Skolan ska leverera "stora mängder mycket anpassningsbara individer kapabla att ta itu med

vadsomhelst”, skriver ERT. När dessa flexibla, basutbildade arbetare och tjänstemän förbrukats vill storföretagen ha möjlighet att byta ut dem mot en färsk, uppdaterad arbetskraft.

”De nya sätten att strukturera och förvalta verksamheten i tider av ekonomisk nedgång har... gjort begreppet livslång anställning förlegat i de stora företagen”, skriver ERT. ”Livslångt lärande gör det å andra sidan möjligt att smidigt låta folk söka sig till andra jobb...”⁷⁵

Det livslånga lärandet är inte ett liv i allsidigt, skapande arbete. Det är ett par decenniers jäkt mellan tillfälliga anställningar och omskolningar som slutar arbetslöshet och förtida utstötning från arbetslivet.

Förpackad i visionen av ett kunskapssamhälle med högre krav på kunnande och kompetens än någonsin tidigare förvandlas arbetslösheten till en serie personliga tillkortokommanden, en efterblivenhet hos en tredjedel

stackare som inte hänger med i det nya.

På liknande sätt är det med miljöförstöringen. De transnationella koncernerna lanserar sig nu som miljömedvetna kunskapsföretag. Deras symboler är inte längre rykande fabriksskorstenar utan en kvinnlig kärnkraftsingenjör i tröja på en sten i skogen, några sjölejon som entusiastiskt tackar kemiföretaget för dess framsynthet eller en lastbil av senaste energisåla modell i naturskön omgivning.

Miljöförstörelsen blir något gammalt, en kvarleva från en svunnen tid som västvärldens ledande företag lämnat bakom sig. Nya miljövänliga produkter och system för avgasrening och återvinning tycks bekräfta bilden, men medan mångmiljardmarknaden för gröna varor utvecklas i de rika länderna fortsätter de transnationella jättarna sitt globala förstörelseverk.

Europas infrastruktur riktas allt hårdare efter de största företagens intressen. Bakom såväl Öresundsbron som tunneln under Engelska kanalen ligger företagsledarna i ERT. Projektet ingår i en plan för transeuropeiska nätverk (TEN) som sällskapet drivit sedan mitten av 80-talet och i samarbete med kommissionen i Bryssel lotsat fram till beslut i ministerrådet. 55.000 kilometer nya vägar, varav 12.000 kilometer motorvägar, ska byggas.

ERTs medlemsföretag har två omedelbara intressen i detta program.

För det första är nya transportleder, och i synnerhet motorvägar, en förutsättning för den magra produktionsen. I en produktionsordning dominerad av ett fåtal storkoncerner drivs arbetsdelningen längre än någonsin tidigare. Utlokaliseringen av perifera tillverkningsmoment till specialiserade underleverantörer leder till att

alltfler komponenter fraktas allt längre sträckor, och leveranserna just-in-time till lagerminimerade fabriker och affärer mångfaldigar antalet transporter. Järnvägen använder en fjärdedel så mycket energi som lastbilen för samma transportarbete, men den är inte flexibel nog för de stora företagens produktionssystem.

EG-kommissionen räknade i början av 90-talet med en fördubbling av frakttrafiken på 20 år. ERT framhöll att nytt utrymme för långtradarna var av avgörande betydelse, om Europas transnationella koncerner på den inre marknaden skulle kunna bygga upp de nätverk av underlydande företag som de behövde för konkurrensen på världsmarknaden:

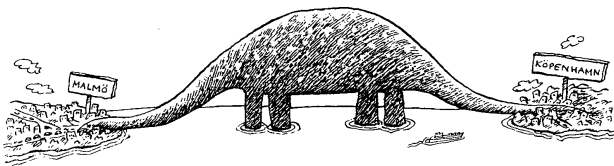
”Att industrin alltmer litar till försörjning just-in-time återspeglar det traditionella bolagets upplösning i nätverk, eller ’virtuella företag’ med kontinental eller till och med global utbredning. Det är därför viktigt att se trängseln i trafiken inte bara som ett hot mot den speciella metod för kostnadsbesparing (genom mindre lagerhållning och dött kapital) som kallas just-in-time, utan som ett hot mot den högutvecklade, specialiserade ekonomin som sådan.”⁶

Ett andra skäl för ERTs krav på nya motorvägar är krisen för massbilismen. I norra Tyskland drabbas trafiken av återkommande infarkter, och i London och Paris rör sig bilarna nu inte snabbare än hästdroskorna gjorde. ERT domineras helt av bilföretag och industrier som genom försäljning av plåt, glas, elektronik, cement och drivmedel är beroende av bilismen. Stockningarna i trafiken hotar att fortplanta sig till deras kassaflöden. Därför drar de upp planer för en fortsatt flexibel anpassning av människans livsmiljö till bilismens krav.

Nya motorvägar och kringfartsleder i storstäderna lättar bara tillfälligt trängseln, men de ger rum för fler bilar i vägnätet. Alltså är de lönsamma för det bilindustriella komplexet.

Samma uträkning finns bakom arbetet med att utveckla elektroniska övervakningssystem för trafiken. Flödet av bilar ska optimeras så att fler får plats. Flera hundra forskare arbetar på uppdrag av industrin och EU-kommissionen med denna teknik. Bilföretagens Prometheusprojekt sponsras av EU, och EUs Driveprojekt övervakas av en styrkommitté ledd av Umberto Agnelli från FIAT, ERT och Prometheus. I stället för järnvägens miljövänliga, kollektiva resande tänker sig projektörerna konvojer av privatbilar som med satelliter, datorer och sensorer packats samman.

Roundtabledirektörerna konstaterade i en rapport 1989 att det i många länder fanns politiska hinder som försvårade önskvärda projekt. Det var därför viktigt "att förhindra en liknande utveckling på det europeiska planet". Institutionell tröghet och miljögruppers och lokala särintressens motstånd kunde övervinnas genom systematisk bearbetning av den allmänna opinionen och av

Apror's fossila lösningar

särskilda målgrupper. De ledande politikerna skulle uppmantras att genom initiativ uppifrån få fart på utbyggnaden av infrastrukturen, och den privata sektorn skulle så tidigt som möjligt involveras i beslutsprocesserna. I gemensamma arbetsgrupper kunde företrädare för offentlig sektor, industri, banker, serviceföretag och privata institutioner utveckla nya idéer och övervinna "politiska, ekonomiska och tekniska hinder".⁷

I EU med dess flera tusen professionella lobbyister, dess ämbetsmannavälde och dess systematiska sekretess kan detta arbetssätt praktiseras utan störande demokratiska influenser. I Sverige tillämpades det av Gyllenhammar och hans kolleger när de trumfades igenom motorvägen till Uddevalla och bron över Öresund. I Stockholm användes det av byggbolagen och fastighetsintressena bakom Dennispaketet.

Miljöopinionen försöker ERT blidka med förslag om vägtullar och avgifter. Uträkningen är dubbel:

För det första ska tillgången till vägnätet ransoneras på ett annat sätt än genom köer. Prismekanismen dämpar efterfrågan, skriver ERT, "genom att främja värdefull framför bagatellartad användning".⁸ I praktiken betyder det att ägarna till de dyraste och nyaste bilmodellerna tränger ut dem som bara har råd att köra omkring i begagnade fordon. Det tjänar bilbolagen på.

För det andra privatiseras beskattningsrätten. Antingen får privata intressenter möjlighet att som forna tiders feodalherrar tullbelägga vägar och broar eller så öronmärks vägavgifter för nyinvesteringar i vägnätet. I båda fallen gynnas det bilindustriella komplexet. Miljön blir en förevändning för att införa en prismekanism som stöttar bilismen.

Roundtabledirektörernas program är ett program för tillväxt, men inte en tillväxt i allmänhet utan en tillväxt i vilken de transnationella jättarna växer sig större och mäktigare. Häri ligger en motsättning. Ur den magra produktionen kommer fler varor snabbare och effektivare än någonsin tidigare, men när den offentliga sektorn svälts ut för storföretagens skull, och när lönerna hålls tillbaka och alla de små och medelstora företagen tvingas att snåla och slita, då blir det svårt att få användning för den nya produktionsförmågan. Den köpkraftiga efterfrågan räcker inte till. Det uppstår ett överskott av kapital som jagar runt jordklotet efter lönsam avsättning och framkallar svindlerier och kriser.

ERT ser två lösningar på problemet. Den första är de mångmiljardinvesteringar i nya motorvägar och andra transportleder som organiseras genom EU. Pehr G Gyllenhammar talade redan vid direktörsklubbens bildande om en ny Marshallplan för Europa. Investeringar i infrastrukturen var, förklarade han, ett sätt att få avsättning för de väldiga likvida medel som samlats hos storföretagen.⁹

Tidigare finansierade staten broar och vägar med skattemedel, men nu ska det privata näringslivet, enligt ERTs förslag, ta över. Med statliga förlustgarantier och rättigheter att uppbära tullar och avgifter ska företagen tillförsäkras en god lönsamhet på investeringar som annars vore för långsiktiga och riskfyllda för dem.¹⁰

Europas storföretag ser i byggandet av bilvägar, broar, snabbtåg och elektroniska trafikövervakningssystem samma utsikter till riskfria, stora vinster som USAs industri traditionellt haft i de militära beställningarna och rymdprogrammen. Det bilindustriella komplexet kopierar det militärindustriella.

Den andra lösningen på problemet med kapitalöverskottet och den otillräckliga hemmamarknaden är en expansion utanför Europa. Kamp om de nya avsättningsområdena i söder och öster är en huvudpunkt i den strategi för ekonomisk tillväxt i EU som formulerades i Delors vitbok 1993. Det är helt i linje med Roundtabledirektörernas överväganden.

ERT bildade 1990 en arbetsgrupp för Nord-Syd-frågor under ledning av chefen för Nestlé, Helmut Maucher. I arbetet medverkade också Stephan Schmidheiny som samma år inrättade Business Council for Sustainable Development.

ERT konstaterar att marknaderna i utvecklingsländerna tillsammans redan är två tredjedelar så stora som hela EU-marknaden och att de växer mycket snabbare. Två tredjedelar av all efterfrågan på nya bilar de närmaste åren beräknas komma från Asien.¹¹

För att säkra sig tillgång till detta avsättningsområde för kapital och varor arbetade ERT energiskt för att driva igenom det nya Gatt-avtalet. Europas transnationella företag fordrar att länderna i Syd tilldelar dem samma rättigheter som sina inhemska företag. De kräver också respekt för sina tekniska monopol.

ERT framhåller i en rapport betydelsen av patent och varumärken. I Indien har Hindustan Lever, ett dotterföretag till Unilever, kunnat göra affärer på "över 70.000 ton av okonventionella och tidigare förbisedda inhemska oljor".¹² En av de oljor som nämns kommer från neemträdet, som nu kommersialiseras och omgärdas av internationella patent. I generationer har indiska bönder förstått att ta vara på dess frön. Priset för fröna har nu gått upp tjugo till trettio gånger.¹³

ERTs bekymmer är att de europeiska företagen har blivit efter i jakten på de nya marknaderna. Under 1900-talet kunde företagen verka i skyddade nischer, heter det i en av rapporterna, men under nästa sekel kommer USAs, Japans och Europas kapital att stå öga mot öga mot varandra. Då blir kampen om de växande avsättningsområdena i Syd avgörande.¹⁴

Ett viktigt konkurrensmedel, skriver ERT, har blivit att anpassa utvecklingsländerna till den egna formen av kapitalism. USA har ett försprång med sina bilaterala påtryckningar, med handelsavtalet Nafta och med sin kontroll över institutioner som Världsbanken och Internationella valutafonden. Japan arbetar framför allt i Asien hårt för sin modell och kräver större inflytande i de internationella biståndsorganen, men från EU är det nästan tyst, klagar Roundtabledirektörerna. Dess inflytande sträcker sig inte längre än till närområdet.¹⁵

Svagheten är inte ekonomisk utan politisk. EU-företagens globala ekonomiska intressen är sårbara för konkurrenters stämplingar och fientliga lokala krafter så länge de inte åtföljs av ett motsvarande politiskt inflytande. EU måste därför, hävdar ERT, utveckla en förmåga att ingripa till försvar för sina intressen över stora avstånd:

”Industrin och de människor som arbetar i industrin... förväntar sig att deras /politiska/ ledare ska utöva ett vederbörligt inflytande över världen och kan inte acceptera att dess Gemenskap förpassas till marginalerna i den internationella politiken...”

Vid krisen i Mellanöstern 1990 uppträdde den ekonomiska giganten som en politisk dvärg.

”Europa hade intressen som stod på spel och åsikter

om vad som måste göras... Men när frågan om att ta till militära medel kom upp, hade Europa varken de besluts-mekanismer eller de instrument som krävdes för att handla.”¹⁶

I militär upprustning och en gemensam europeisk krigsmakt ser Europas transnationella företag medel att säkra sina globala intressen. Deras strävan göms i talet om det stora fredsprojektet.

1. Newsweek 830328.
2. Times 830913.
3. Newsweek 830418.
4. ERT: *European Competitiveness*, 941115, s 6.
5. ERT: *Education for Europeans*, November 1994, s 9, 13. *Lifelong Learning*, June 1992, s 6.
6. ERT: *Growing together one infrastructure for Europe*, May 1992, s 11.
7. ERT: *Need for Renewing Transport Infrastructure in Europe*, March 1989, s 12, 18, 35, 41.
8. ERT: *Growing together one infrastructure for Europe*, May 1992, s 11ff.
9. Financial Times 830119, Times 830913.
10. ERT: *Growing together...*, s 31ff.
11. ERT: *European Industry: a Partner for the Developing World*, August 1993, s 3f, 7f.
12. A a, s 15.
13. Vandana Shiva, Radha Holla-Bhar, *The Ecologist* 93/6.
14. A a, s 4.
15. ERT: *Survey on improvements of conditions of investment in the developing world*, May 1993, s 10.
16. ERT: *Reshaping Europe*, September 1991, s 58.

Svenska påtryckare

Hur SAF och storföretagen tog över

Storföretagens anställda påverkare arbetar i USA på två nivåer. Bearbetningen av samhällets trädtoppar åtföljs, som chefen för Heritage Foundation påpekat, av en systematisk kultivering av gräsrotterna. Det första kallas lobbying, det andra går under den vidare benämningen public relations. Lobbyismen är spring i korridorerna och samtal bakom stängda dörrar. Public relations är massmediala utspel och offentliga kampanjer.

I USA arbetar omkring 170.000 personer med lobbying och PR. De är fler än alla nyhetsreportar i landet.¹ Sverige har som i mycket annat tagit efter. Med professionell påverkan och effektivt utnyttjande av sin massmediadominans arbetar storföretagen i Sverige för att styra samhällsutvecklingen.

Ja-kampanjen inför folkomröstningen om EU är det hittills tydligaste exemplet. SAF och Industriförbundet började systematiskt verka för en anslutning redan sju år före omröstningen, men till en början låg man lågt med medlemskapskravet för att inte väcka nej-opinionen inom socialdemokratin och fackföreningarna.

Om det långsiktiga målet rädde enighet, men det fanns motsättningar bland företagsledarna om vilken väg

närmandet till EG skulle ta. Ledningarna för Volvo och Handelsbanken, som traditionellt stött socialdemokratins nära, förordade en försiktigare linje än Wallenberglägret. Hösten 1987 blev denna motsättning allmänt känd genom ett gräl mellan Pehr G Gyllenhammar och Peter Wallenberg, men därefter var det tyst i offentligheten. Det schema som följdes känns igen från många stora och små politiska frågor:

1. Ledarna för de största företagen jämkar i avskildhet sina stridande viljor och enar sig om en gemensam linje.

2. De vinner i tysthet ämbetsmän och politiker för denna linje.

3. De privata intressenterna och de offentliga befattningshavarna marknadsför gemensamt sina beslut till allmänheten.

I EU-frågan formaliserades de två första stegen i Rådet för Europafrågor, ett sekretessomgärdat organ knutet till regeringen med företrädare för de ledande industrikoncernerna, grossisterna och bankerna och ett par fackliga representanter. Pehr G Gyllenhammar, Peter Wallenberg, Antonia Ax:son Johnson och de andra företagsledarna brukade samlas till ett förmöte för att prata ihop sig innan de tog

limousinerna till Rosenbad och rådets sammanträden. Där fick de insyn i EU-förhandlingarna och möjligheter att påverka förloppet. En fråga som särskilt engagerade rådets medlemmar var hur det folkliga motståndet mot ett EU-medlemskap skulle övervinnas. Näringslivets organisationer ställde sina resurser till ja-kampanjens förfogande, och man var i rådet överens om att SAF skulle ansvara för propagandan på företagen och skolorna.

SAF är ett av de mest effektiva och centraliserade propagandamaskinerierna i världen. Årligen satsar organisationen ett par hundra miljoner kronor på opinionsbildning. Vilka belopp som investerades i ett ja i folkröstningen är hemligt, men Rune Premfors vid Stockholms universitet

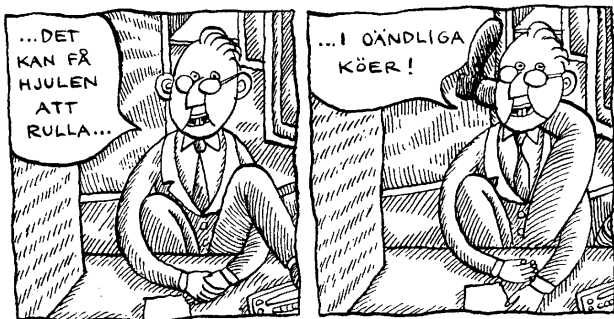
uppskattar resursövertikten till tjugo mot ett: på ja-sidan 1.000 miljoner kronor, på nej-sidan 50 miljoner.² Det mesta av pengarna till ja-kampanjen kom från SAF, Industriförbundet och LRF. Ja till Europa, som sponsrades av näringslivet, dominerade helt det lokala ja-arbetet. Löntagare för Europa och Socialdemokrater för Europa hade ofta inte ens egna lokaler utan satt inhysta bland ungmoderater och ungliberaler som jobbade heltid för EU-anslutningen.

Christian Bratt, ansvarig för EU-frågorna på SAF, förklarade efter omröstningen att man till och med fått hålla igen på slutet. För mycket affischer och reklam från

SAF och Näringslivets EU-fakta kunde ha fått motsatt verkan.

Mitt i segerruset fanns bland de mer eftertänksamma SAF-strategerna en ängslan. Trots alla de hundra miljoner näringslivet satsat röstade nästan hälften av väljarna nej, och detta folkliga motstånd mot nyordningen av det svenska samhället kunde växa framöver.

Storföretagens investeringar i massiv övertalning inför

EU-omröstningen bottnade i tidigare erfarenheter av folkliga opinioner. Professor Olof Eriksson, som var rådgivare till Ingvar Carlsson och Linje 2 i folkomröstningen om kärnkraften 1981, berättar vilket intryck nej-rörelsen gjorde den gången:

– Jag rörde mig i den innersta kretsarna på ja-sidan och såg vilken chock Folkkampanjen mot kärnkraft var för hela det tekniska och vetenskapliga etablissemanget. De hade aldrig föreställt sig att allt de stod för kunde skakas av en folklig organisation med, som Sträng sade en gång, slipslösa gitarrspelare. De såg att det gick att slå hål på den bild av verkligheten som de hade byggt upp

och sålt in i det politiska systemet. Det var en oerhörd chock för dem. Jag skulle tro att det här var en av bevekelsegrunderna för SAFs strategi under 80-talet.

På 80-talet bedrev SAF under Curt Nicolins ledning en omfattande kampanj för avveckling av den tidigare svenska samhällsmodellen. I demonstrationer mot löntagarfonder, i tidningsannonser, i böcker och skolmaterial lanserades tanken att Sverige stod inför ett systemskifte där statliga regleringar skulle bort, offentliga institutioner privatiseras och fackföreningarnas makt brytas.

En av de mest aktiva i kampanjen var konsulten Patrik Engellau. Han förklarade:

”Vi behöver en ny verklighetstolkning som gör att sakerna faller på plats... ty maktens stabilaste fundament är kontrollen över begreppen och verklighetsuppfattningen. Det ideologiska herraväldet är säkrare än det som utövas med hjälp av stridsvagnar och bajonetter. Den som har tolkningsföreträdet på verkligheten, den har makt.”³

Men arbetet för att återta tolkningsföreträdet hade SAF påbörjat redan tio år före kärnkraftsomröstningen. SAF-direktören Sture Eskilsson diskuterade i ett PM 1971 hur näringslivet skulle möta 60- och 70-talens folkliga vänster. Han hävdade att SAF och närstående organisationer måste organisera en ”ideologisk primärddebatt” och systematiskt knyta till sig intellektuella för att småningom återerövra initiativet i samhällsdebatten och gå till offensiv.

Det handlade om mycket mer än enskilda stridsfrågor som skatter och löner och statliga regler. Sture Eskilsson insåg att storföretagen för att ta sig ur sin försvarsposition i de dagliga tvisterna måste revolutionera hela den världsbild som behärskade det allmänna medvetandet.

Att återupprätta den samförståndsideologi som slitits sönder i 60- och 70-talens strider var varken önskvärt eller möjligt. Nu gällde det att mentalt förbereda det svenska folket för de omvälvningar av samhället som storföretagen strävade efter.⁴

Det går att följa hur det nya tolkningsföreträdet steg för steg lades fast. Processen började i offentlighetens infrastruktur av forskningsinstitut och slutna sällskap och fullbordades när politiker, journalister och professionella tankemanipulatorer upphöjde den nya världsbilden till allmän sanning.

Socialdemokratin, som framgångsrikt förvaltats landet under efterkrigstidens rekordår, hamnade under 70-talet i kris. Med LKAB-strejken 1969/70 inleddes ett uppror underifrån mot den samförståndslinje LO fört i arbetslivet, och på en rad områden utmanades socialdemokratin (liksom hela ledarskiktet bakom den svenska modellen) av växande folkliga rörelser. Det gällde avfolkningen av landsbygden, miljöförstörelsen, EEC, Vietnamkriget och annat.

De socialdemokratiska ledarna försökte först återupprätta den traditionella samförståndslinjen med en kombination av eftergifter till de folkliga rörelserna och åtgärder för att kontrollera och stilla dem. De offentliga trygghetssystemen byggdes ut och medbestämmande utlovades i arbetslivet. Samtidigt skärptes lagstiftningen mot vilda strejker och annan icke sanktionerad facklig aktivitet.

Men när det folkliga motståndet väl var avklarat var storföretagen inte intresserade av fortsatta kompromisser. Nu ville de avveckla den svenska modellen – uppifrån. När LO och socialdemokratin proklamerade nästa stora

reform tog SAF strid. Löntagarfonderna blev förevändningen för den breda offentliga kampanj för systemskifte som Sture Eskilsson förberett i sina diskussionsklubbar.

Samtidigt som den nyliberala offensiven drog igång och SAF i stora annonser lanserade sitt systemskifte började vänstern diskutera ett uppbrott ur det storskaliga industrisamhällets byråkratism och tillväxtraseri. Delar av socialdemokratin och andra politiska grupper retirerade ur den svenska modellens tankemönster för att söka sig en alternativ utvecklingsväg.

Först tycktes de två rörelserna inte ha mycket med varandra att göra men så småningom visade de sig ha förbindelser. Flera av de alternativtänkande personer och institutioner som var aktiva vid 70-talets slut och omprövade sig ur det röda in i det gröna slutade i systemskiftarnas fälla.

För att möta sin ideologiska kris hade den socialdemokratiska regeringen inrättade ett nytt forskningsinstitut, Sekretariatet för framtidsstudier. Det leddes av professor Lars Ingelstam. Han kallade storföretagen "jätteodlor" och förespråkade alternativ produktion och ny livsstil. Industriländerna kunde inte fortsätta att växa som hittills. De måste skifta spår av hänsyn till miljön och de fattiga ländernas utvecklingsbehov.⁵

Secretariatets visioner var utformade som vänsterprojekt. Ingelstam såg i alternativ produktion och medbestämmande för de anställda en möjlighet att förverkliga socialistiska mål inom marknadsekonominns ram, och för omställningen till en ny livsstil förordade han kraftiga statliga ingrepp. Kött skulle ransoneras, onödigt stora bostäder straffbeskattas och privatägande av bilar förbjudas.

De konkreta förslagen avvisades bestämt av regering-

en, men alternativtänkandet låg i tiden. Knutna till Sekretariatet i olika projekt var bland andra Patrik Engellau, Claes Sjöberg och Lorentz Lyttkens. De hade alla varit starkt påverkade av vänsterrörelserna kring 1968, men nu öppnade sig nya spår.

Engellau rapporterade för Sekretariatets räkning om påhittighetens blockering i en byråkratiserad och överreglerad ekonomi. Han hoppades på en "ny väg av företagande", ett "nytt myller av kreativitet och nydanande":

"En ny uppgång kommer troligen inte bara att medföra nya prylar utan också nya livsstilar. Det är exempelvis möjligt att dagens vaga idéer om alternativ produktion och alternativa, decentraliserade energikällor kan bli viktiga inslag i den vitalisering som marknadssystemet behöver."⁶

Vägen från sextiotalsradikalism till nyliberalism gick för Engellau över alternativtänkandet. I början av 80-talet startade han konsultfirman AB Samhällsrådet som med bidrag från Sture Eskilssons fonder blev ett av de viktigaste instrumenten i SAFs arbete för systemskifte. Samhällsrådet ligger bland annat bakom kampanjen Den nya välfärden.

Claes Sjöberg deltog i ett mindre projekt på Sekretariatet på framtidsstudier och skrev om alternativ produktion och nya livsstilar i den syndikalistiska tidningen *Arbetaren*. Alternativrörelsen kunde hjälpa storföretagen att hantera arbetslösheten, skrev han senare i en rapport för Engellaus firma. Idag redigerar han *Tomorrow*, en internationell tidskrift som ABB och andra transnationella koncerner miljöprofilerar sig i (se kapitel 3).

Lorentz Lyttkens hade under studentåren gått med Lenin-märke på jackan, men under sin tid på Sekretaria-

tet för framtidsstudier blev han något av en coming man för den socialdemokrati som sökte nya intellektuella förgrundsgestalter. 1985 författade han slutrapporten i projektet "Värderingsförskjutningar i det svenska samhället". Den kris den svenska samhällsmodellen befann sig i var, menade han, en följd av ett långtgående moraliskt förfall. Vilsna och hemlösa härjades folk av en "socialpsykologisk ångest". Det här var något som politikerna måste tänka på i framtiden, menade han. Förslagen till åtgärder pekade in i systemskiftet. Det skulle bli mindre regleringar, mer valfrihet och personligt ansvar.⁷

Socialdemokraten Olof Eriksson var arbetande styrelseordförande för Sekretariatet för framtidsstudier:

– Lyttkens karriär som publik person började hos oss. Hans bok om värderingsförändringarna blev mycket omtalad, men strax därefter gick han till FA-rådet och gled över till den andra kanten.

Det var en besvikelse för sekretariatets ledning. FA-rådet var ett slags konkurrent, ett forskningsinstitut knutet till SAF. Lyttkens lämnade en vilsen socialdemokratisk intellektuell sfär för att göra karriär som SAF-profet. Det var ett tecken i tiden. 1986 medverkade han i programskriften *I framtidens kölvatten* från FA-rådet. Den skildrade en ny tid där industrisamhällets jämlikhetssträvanden, fackliga inflytande och stark offentliga sektor oundvikligen måste ge vika för ett högteknologiskt block av högkompetenta, konkurrenskraftiga individer koncentrerade till ett fåtal tillväxtmetropoler. Ett problem var demokratin: de lågpresterande människorna i periferin skulle även framgent vara i flertal och deras krav kunde komma att brandskatta centrum.⁸

Alternativrörelsens kritik av industrisamhället för-

vandlades av FA-rådet och liknande institutioner till en nyliberal uppgörelse med den svenska modellen.

Ledare för de största företagen övervakade arbetet. Pehr G Gyllenhammar samarbetade med Patrik Engellau i början av 80-talet och gav honom uppmuntran och finansiellt understöd. Han ledde också bildandet av FA-rådet 1981 och var ordförande en tid innan han avlöstes av chefen för Ericsson, Björn Svedberg.

Snart fångades också socialdemokratin av den så kallade valfrihetsrevolutionen. Sekretariatet för framtidsstudier ombildades till Institutet för framtidsstudier och fick en ny ledning. I stället för Lars Ingelstam som förordat begränsningar av bilismen kom Åke E Andersson som i bilismen såg ett löfte om en ny paradisk tidsålder där kunskaper, kreativitet, konst och kommunikationer fritt skulle utvecklas. I detta K-samhälle, förklarade Andersson, gällde det för Sverige att satsa på tillväxten av ett fåtal konkurrenskraftiga K-regioner. Det förutsatte framför allt ett nätverk av nya motorvägar och flyglinjer som förbands med kontinenten. För sitt arbete med denna teori uppbar professor Åke E Andersson ersättning från Svenska vägföreningen.⁹

Den ideologiska nyordningen banade väg för systemskiftet och 80-talets svindelkonjunktur. De tankar som storföretagen betalade Åke E Andersson och andra för att tänka spreds genom infrastrukturen av diskussionsklubbar, konferenser och forskarrapporter till ledande politiker, ämbetsmän och redaktörer och så vidare ut i offentligheten. Då var marknaden beredd för lobbyismen.

Projekt som Öresundsbron och Dennispaketet är typfall. Professor Ingemar Ahlstrand vid Tekniska högskolan i Stockholm talar om en militär modell.

– De närmaste intressenterna bestämmer sig på ett tidigt stadium för en lösning som de sedan enträget och disciplinerat driver under lång tid.

Första steget i Dennispaketet var hemliga överläggningar mellan företrädare för företagen Skanska, Atlas Copco, Arcona och Fläkt. De hade mark och fastigheter i Nacka och intressen i stora vägprojekt. Deras förslag: Österleden, en ring av motorväg kring de sydöstra delarna av Stockholm. Ett konsortium bildades för ändamålet med marknadsföraren Per Olof Sahlström som chef.

I nästa steg bearbetade konsortiet politikerna i Stockholm och berörda tjänstemän. Kontakterna med Vägverket var så framgångsrika att verket anställde Sahlström för att jobba med projektet och betalade ägarna till Österledskonsortiet 20 miljoner kronor för det lobbyarbete företaget utfört. Politikerna bands upp med hjälp av riksbankschefen Bengt Dennis. I strid med normala planeringsrutiner och demokratiska procedurer förhandlade han fram en paketuppgörelse med utvalda lokala partiledare. Tvister mellan ekonomiska intressen i olika delar av Stockholmsområdet löstes enligt principen att alla skulle få allt – på skattebetalarnas och miljöns bekostnad. Till Österleden fogades Västerleden och andra projekt som fastighetsägare, byggbolag och banker ömmade för.

Ingemar Ahlstrand har visat hur Dennispaketet sattes ihop utan hänsyn till samhällsekonomiska kalkyler.

– Alla vet att en utbyggnad av Essingeledens Brommagren är Sveriges mest lönsamma vägprojekt. Ändå bestämde man sig för Västerleden som hur man än räknar inte går ihop samhällsekonomiskt.

Väg- och billobbyisterna tänkte att om man först

byggde Brommagrenen så skulle det inte bli någon Västerled, tror Ahlstrand. Med omvänd turordning hoppas de få båda två.

Det tredje steget i Dennispaketet var marknadsföringen. Den var redan förberedd genom det tolkningsföretäret som storföretagen återerövat. Mångmiljardinvesteringen i nya vägar lanserades som ett miljöprojekt och länkades till framtidsforskarnas visioner. I propagandan för Västerleden ekade Åke E Anderssons profetior om K-samhället. Politikerna i Haninge, Huddinge och Botkyrka lovade att göra Södertörn till en av de utvalda K-regionerna med bioteknikindustrier och andra spjutspetsföretag. Förutsättningen sades vara en direktförbindelse med det dynamiska Kista-området och en egen storflygplats.

Det kallades entreprenöranda. Kommunerna privatiserade och bildade bolag. Spekulationerna i mark och fastigheter nådde ständigt högre höjder, och runtom i landet vann byggbolag och banker lokalpolitiker för det ena projektet vidlyftigare än det andra. Allt tycktes vara prov på den största dådkraft, eftersom opinionen, eller i varje fall delar av den, i de nya glaspalatsen såg skimret av den nya frihetstiden.

Nu är svindelkonjunkturen över och de mest visionära kommunerna konkursmässiga. 80-talets avregleringar och skattereformer slutade i depression och massarbetslöshet, men lobbyisterna och de professionella tanke-manipulatorerna fortsätter sitt värv.

1. No Sweat News, winter 93/94.
2. Enligt uttalande i Studio Europa, P1, 951109, refererat i Kritiska EU-fakta, nr 48/95.
3. Skriftligt diskussionsinlägg av Patrik Engellau i projektet Den nya väl-

färden.

4. *Skrattar bäst som skattar sist. Folket i Bild mot SAF-direktörerna*, Solna 1988, s 50.
5. Arbetaren 780106.
6. Patrik Engellau: *Påhittigheten blockerad - en studie i innovationsklimatet i Sverige*, Sekretariatet för framtidsstudier 1979, s 178f, 187.
7. Lorentz Lyttkens: *Den disciplinerade människan*, Stockholm 1985, s 280ff.
8. Hans De Geer, Eskil Ekstedt, Nils Elvander, Roger Henning, Lorentz Lyttkens, Lennart Norgren, Majvor Sjölund, Solveig Wikström: *I framtidens kölvatten. Samhällskonflikter 25 år framåt*, Stockholm 1986.
9. Åke E Andersson & Ulf Strömquist: *K-samhällets framtid*, Värnamo 1988.

Efter Brent Spar

*PR-konsulternas recept: privatmoral
i butiken i stället för politiken*

Royal Dutch/Shell gjorde allt fel när aktivister från Greenpeace klättrade upp för oljeplattformen Brent Spar våren 1995. Världens största oljebolag tog strid och försökte med vattenkanoner hävda sin rätt att dumpa den uttjänta betong- och stålkolossen i havet. Det spelade ingen roll vad företaget bedyrade i sina pressmeddelanden. På TV syntes unga miljövänner med fara för sina liv trotsa oljejättens kanonader. I en glimt var företagets omsorgsfullt uppbyggda miljöprofil raserad och PR-förlusterna omätliga.

Brent Spar är idag en symbol för de stora företagens sårbarhet för miljöopinionen.

Två år senare, sommaren 1997, försöker Greenpeace upprepa sin framgång. Oljeprospekteringarna i Nordatlanten väster om Shetlandsöarna ska stoppas. Vi behöver inte mer olja, förklarar organisationen. Förbränningen av fossila bränslen måste skäras ner om växthuseffekten inte ska bli övermäktig. Måltavla för aktionen: British Petroleum, BP.

Aktivister i gummibåtar äntrar BP:s rörliga oljeplattform Stena Dee, men det blir inga dramatiska TV-bilder

den här gången. Personalen ombord gör inget för att hindra aktionen. Tvärtom. Säkerhetsvakter är på plats – inte för att stoppa aktivisterna utan för att se till att de inte kommer till skada. Ockupanterna erbjuds att komma ombord för mat och dusch och andra bekvämligheter.

När journalisterna på Greenpeace-fartyget tröttnat ordnar BP helikoptertransport till Glasgow. Bara ett TV-team från Sydkorea är kvar. Poliser som väntat i flera dagar på plattformen kan i lugn och ro avhysa de fyra ockupanterna.

En potentiell PR-katastrof var ur världen. BP och dess konkurrenter hade tillsammans med den brittiska regeringen utarbetat en ny strategi för att möta protestaktionerna mot oljeutvinningen. Den ansvarige ministern, John Battle, förklarade i ett brev till en ledamot av parlamentet att man kommit överens om att ligga lågt för att "undvika att ge Greenpeace medieutrymme".¹

BP hade också professionell hjälp i krisen av en konsultfirma.

– Vi samarbetar med Burson-Marsteller, säger Keith Bryer, presstalesman för oljekoncernen. De hjälper oss i klimatfrågan.

Våren 1997 läckte ett internt dokument från den världsomspännande PR-koncernen ut till pressen. Det handlar om industrins hantering av opinionen mot genmanipulerad mat men kunde lika gärna gälla frågan om växthuseffekten. Burson-Marsteller linjerar en strategi för de stora företagens avväpning av miljörelsen.

Dokumentet riktar sig till EuropaBio, den biotekniska industrins samarbetsorgan i Europa. Det är ett förslag till kampanj inför organisationens kongress i juni 1997. För sammanlagt 1,9 miljoner dollar, omkring 14 miljoner

kronor, erbjuder sig Burson-Marsteller att vända opinionen i frågan i de fyra nyckelländerna Storbritannien, Frankrike, Tyskland och Italien samt i ytterligare elva europeiska länder, bland dem Sverige. Det är oklart om EuropaBio nappade på anbudet eller anlätade någon annan PR-agentur för uppgiften.

För dem som arbetar med marknadsföring och PR innehåller dokumentet inga sensationer. Det bygger på tumregler i branschen, men just därför är det intressant för utomstående. De förhållningsorder som Burson-Marsteller formulerar för EuropaBio är typiska. De förklarar hur alltfler storföretag, bland dem BP, nu går till väga för att profilera sig som miljövänner.

PR-experterna framhåller något som många professionella miljövänner lätt glömmer: det är inte i samhällspyramidens topp utan i dess nederdel som utvecklingen avgörs. Det räcker inte, konstaterar Burson-Marsteller, att verka i den politiska sfären. Genom EuropaBio och dess föregångare har den gentekniska industrin länge bedrivit lobbyverksamhet bland Europas politiker. Det ska fortsätta, men avgörande är nu att genom en "ihärdig kommunikationsstrategi" skapa "gynnsamma inställningar och opinioner utanför den politiska världen".²

I detta arbete måste "bioindustrierna sluta att försöka vara sina egna advokater". Att tala i egen sak fungerar i kanslihuskorridorerna men inte när den allmänna opinionen ska vändas.

Burson-Marsteller anger fyra huvudregler:

- * Undvik dödens fält
- * Skapa positiva bilder
- * Anlägg moteld
- * Skapa serviceinriktade relationer till massmedia"

Industrin ska *inte* ge sig in i offentliga debatter om risker för miljö och hälsa med gentekniken. Till följd av det underliggande vinstmotivet saknar företagen trovärdighet i diskussionen. När industrin genmäler förstoras frågorna i stället för att släckas ut.

”En grundregel i EuropaBios kommunikationsstrategi

måste därför vara att hålla sig borta från dessa dödens fält – hur provocerande inbjudan att beträda dem än kan vara.”³

Det betyder inte att debatterna ska ges upp. Industrin ska skjuta andra framför sig. Den ska låta politiker och myndigheter som har allmänhetens förtroende ge sig in i diskussionen och försäkra att de nya produkterna är ofarliga.

Gentemot varningarna ska positiva bilder av genteknikens möjligheter lyftas fram. Motelden ska inte vara en argumentation i sak utan bra historier som ”sprids runt världen på några minuter”, det vill säga nyheter om gentekniska produkter som hjälpt någon enskild individ, personifierade inslag i informationsflödet.

”*Symboler - inte logik*; symboler är centrala i politiken eftersom de talar till känslorna, inte logiken.”⁴

Med denna inriktning går det att skapa en serviceinriktad relation till massmedia. Journalisterna är i allmänhet inte själva indragna i debatten, förklarar Burson-Marsteller. De försöker bara under extrem tidspress hitta material som säljer. EuropaBio ska bli det första ställe jäktade journalister vänder sig till ”inte för att få industripropaganda utan för att få tag på intressanta historier och personer – även kritiska”.⁵

Det är lätt att här känna igen huvuddrag i BP:s hantering av Greenpeace-aktionen i Nordatlanten. Företaget var ytterst tjänstvilligt mot de journalister som bevakade händelsen men berövade dem samtidigt den förväntade nyheten. BP klev aldrig ut på ”dödens fält”. Företaget svarade inte på utmaningen att ta strid och försvara den fortsatta oljeutvinningen utan låg lågt och gjorde frågan ointressant i mediebruset. Industrin slapp de dramatiska

TV-bilder som vid Brent Spar personifierade kampen mellan miljövännar och oljejättar om det globala klimatet.

BP arbetar med Burson-Marstellers hjälp hårt för att skapa en miljövänlig bild av företaget och dess produkter. Oljekoncernen lämnade 1996 det lobbyorgan som mest envetet ifrågasatt forskarnas varningar för utsläppen av växthusgaser, The Global Climate Coalition i USA. Presstalesmannen Keith Bryer förklarar:

- Vi ville delta i en konstruktiv debatt om klimatförändringarna, förklarar presstalesmannen Keith Bryer. Vi kände oss inte tillfreds med organisationens tydliga inriktning på att ta strid. Det var en fråga om framtoning.

Verkställande direktören för BP, John Browne, har i offentliga uttalanden medgett att det tycks finnas ett samband mellan den tilltagande koncentrationen av koldioxid i atmosfären och en förhöjning av medeltemperaturen på jorden. För säkerhets skull måste något göras.

Browne polemiserar emellertid i ett tal vid Stanford-universitetet i Kalifornien mot försök att i ett slag drastiskt minska koldioxidutsläppen. Snabba, dramatiska åtgärder är inte hållbara, "de skulle omintetgöras av den ekonomiska tillväxtens realiteter".⁶

Så vad anser BP om bindande avtal om reduceringar av koldioxidutsläppen? Keith Bryer vill inte tillägga något utöver det som står i verkställande direktörens tal.

- De ord jag skulle vilja att du använder är de ord herr Browne själv använder. Varje omtolkning är meningslös.

I talet står emellertid inget om bindande avtal om reduceringar. Hur ställer sig BP till exempel till EU:s förslag om en minskning av koldioxidutsläppen på 15 pro-

cent till år 2010? Presstalesmannen ber att få återkomma med ett sanktionerat uttalande.

Oljekoncernens utlåtande inför klimatkonferensen i Kyoto lyder som följer:

”Varje mål för utsläppen av koldioxid är bara början, vare sig de är angivna av EU eller USA. Nästa steg vore att utveckla medlen med vars hjälp målen kan uppnås. Det viktiga är statliga incitament, utan vars hjälp det blir mycket lite praktiskt gjort, och företagens tillämpning av existerande teknik i försiktighetsåtgärder.”

BP-chefens offentliga förklaringar ger viss vägledning för uttolkningen. John Browne välkomnar i en intervju i Financial Times en beskattning som uppmuntrar energieffektivitet, men han vill inte veta av koldioxidskatter. Förnyelsebara energikällor får inte gynnas på fossila bränsles bekostnad. Det skulle snedvrída konkurrensen.⁷

Någon gång i framtiden kommer alternativa energikällor att få större betydelse, förklarar Browne i sitt Stanford-tal.

– Men låt mig vara tydlig. Det blir inte i stället för olja och gas. Det blir därutöver.⁸

Någon utmönstring av de fossila bränslena ser inte BP-chefen under överskådlig tid. Företaget framhåller sina anslag för utveckling av solenergi och biobränslen, men summorna kommer inte i närheten av de belopp som investeras i nya källor till olja och naturgas.

Därutöver talar John Browne om projekt för ”gemensam tillämpning” (joint implemetation) och energibesparingar inom företaget.

BP deltar i program för skogsplanteringar och skogsvård i Turkiet och Bolivia. Genom att bidra med teknik och kunnande till miljöprojekt i utvecklingsländerna gör

storföretaget sitt i en gemensam tillämpning av FN:s program för att rädda den globala miljön. Det är tanken.

BP arbetar också för att öka energieffektiviteten i sin utvinning av olja och naturgas. Det ska alltså släppas ut mindre koldioxid i produktionen av de bränslen som mättar atmosfären med koldioxid.

Liksom hos de grönt profilerade storföretagens samordningsorgan, World Business Council for Sustainable Development, där BP är medlem, ligger betoningen hos John Browne på företagets enskilda ansvar. BP-chefen värjer sig för statliga regleringar, åtminstone när de stör affärsutsikterna, men framhåller de åtgärder som företaget på egen hand vidtar. På kraven att stoppa prospekteringen i Nordatlanten svarar BP med en färgglad broschyr om sina energibesparingar i utvinningen och sina bidrag till skyddet av flora och fauna i området.

Här skymtar en huvudlinje i de stora företagens försök att hantera miljökritiken: gentemot politiken lanseras det individuella ansvaret. I stället för regler och beslut fattade i demokratiska former sätts konsumentens val och företagets självreglering.

Strategin framträder ännu tydligare i Burson-Mars-tellers förslag till kampanj för gentekniken.

Den amerikanska kemijätten Monsanto, som siktar på att bli ett Microsoft inom bioindustrin, försöker övervinna allmänhetens misstänksamhet mot genmanipulerad mat genom att först lansera den nya tekniken i bulkvaror i botten av produktionskedjan. Genmanipulerad soja introduceras på marknaden och påstås vara omöjlig att separera från övrig soja. Företaget räknar med att konsumenterna, när de ställs inför fullbordat faktum, ska övervinna sitt motstånd och senare fördra också genma-

nipulerade tomater, jordgubbar och andra livsmedel.

Burson-Marstellers PR-experter kritiserar skarpt denna "från-botten-upp"-strategi. Om livsmedelsindustrin och detaljhandeln inte tycks ha något val i användningen av genmanipulerade råvaror, förlorar de all trovärdighet när de hävdar att slutprodukterna är ofarliga. Det förstärker allmänhetens oro och motståndet mot den nya tekniken.

I stället, hävdar Burson-Marsteller, måste valfriheten betonas. Den gentekniska industrin ska ligga lågt i debatten:

"Allmänheten måste uppfatta det som att livsmedelsföretagen har sin egen oberoende uppfattning, ståndpunkt och handlingsfrihet..."⁹

Livsmedelsindustrin och detaljhandeln måste se till att denna valfrihet förs vidare till konsumenten genom lämplig produktinformation:

"Detta kan *i sig* göra mycket för att släcka den känsla av maktlöshet som verksamt förstärker det nuvarande missnöjes- och motståndsklimatet."¹⁰

När konsumenten står i butiken och väljer mellan den billiga glassen med genmanipulerade ingredienser och den dyrare utan, är frågan om genteknikens följder för hälsa och miljö avförd från den politiska dagordningen. Det är löftet. Burson-Marsteller håller till och med i utsikt för EuropaBio att industrin med PR-experternas hjälp kommer att kunna profilera de genmanipulerade varorna som de mest miljövänliga.

Valfrihet på marknaden i stället för statliga regleringar. Privatmoral i stället för politik. Storföretagen i industriländerna har redan kommit långt i denna strävan att stilla miljörelsen.

Strategin har en fränsida: bejakandet av det enskilda ansvaret förvandlar etiken till en riskfaktor i vinstkalkylerna. Det enskilda företaget blir sårbart för PR-katastrofer som den kring oljeplattformen Brent Spar. Ju viktigare miljöprofilen är, desto lättare är det att i massmedia bli skandaliserad och förlora de kunder som på marknaden försöker köpa sig en god miljö. Det är priset för att förskjuta kraftmätningen om framtiden till ett fält där kasans storlek sist och slutligen avgör.

Om olyckan är framme finns alltid Burson-Marstellers expertis att lita till.

1. Brev från John Battle till Richard Page 970831.
2. *Communications Programmes for EuropaBio*, January 1997. Prepared by Burson Marsteller Government & Public Affairs, s 3.
3. A a, s 4.
4. A a, s 5.
5. A a, s 5.
6. John Browne: *Climate change: the new agenda. A presentation to Stanford Univesrity, California, 19 May 1997*, s 5.
7. Financial Times 971128.
8. *Climate change: the new agenda*, s 12.
9. *Communications Programmes for EuropaBio*, s 8.
10. A a, s 8.

Vägskäl för miljörörelsen

*Ska folkrörelserna bli välgörenhetsorgan
i de transnationellas tjänst?*

De professionella PR-konsulternas arbetsmetoder påminner på många sätt om de statliga underrättelsetjänsternas.

Firman Mongoven, Biscoe & Duchin bevakar frågan om växthuseffekten och ozonhålet för ett antal av USAs största företag. Fjorton heltidsanställda experter med erfarenheter av miljö- och konsumentgrupper, kyrkor och andra organisationer studerar och registrerar systematiskt varje deltagare i debatten. Informatörer deltar på konferenser och möten och kontaktar aktivister och oppositionella politiker för att samla data som i hemliga rapporter vidarebefordras till uppdragsgivarna.

Mongoven, Biscoe & Duchin delar in miljöaktivisterna i fyra grupper: realister, idealister, opportunisterna och radikaler. Radikalerna är svåra att komma åt. De arbetar för social rättvisa och folklig kontroll över industrin och deras svar på företagets inviter går inte att förutsäga. Opportunisterna är med i rörelsen mest för att synas och främja sitt sociala uppåttågande. De låter sig ofta nöja

med någon partiell eftergift. Idealisterna köper man inte över, men de kan baxas in i ofarliga positioner om man får hjälp av realisterna, det vill säga de ledare som är inriktade på pragmatiska uppgörelser med näringslivet.

Strategin i kampen mot miljö rörelsen blir därför att förhandla med realisterna, vinna över idealisterna och isolera radikalerna. Då följer opportunisterna med på köpet.¹

I stort har framsynta företrädare för storföretagen tillämpat denna strategi ända sedan de fick upp ögonen för miljöfrågan på 60-talet. Pengar och personliga resurser har investerats i stadgade miljöorganisationer, och ledande aktörer som konferensgeneralen Maurice Strong och hans medarbetare Warren Lindner har idogt arbetat för att vinna de mer idealistiska rörelsernas förtroende och leda dem ner i det realistiska spåret.

De alternativa arrangemangen vid det sociala mötet i Köpenhamn organiserades efter mönster från tidigare konferenser för att främja denna strävan. Danska utrikesdepartementet manövrerade så att Lindners Centre for Our Common Future fick inflytande över de icke statliga organisationernas aktiviteter vid NGO Forum. Vissa rörelser blev överhuvudtaget inte inbjudna trots att de enligt egna uppgifter fanns med på de adresslistor Lindner använde, och resebidrag till organisationer i tredje världen utdelades i en del fall mycket selektivt av lokala FN-organ.

NGO-aktiviteterna kring konferenserna fungerar för det mesta som en utspädning av den folkliga radikalismen. Genuina folkrörelser möter förvirrade sekter, professionella påverkare och företrädare för storföretagen i ett kaos som bara lämnar utrymme för rituella pro-

testhandlingar. Realisterna lockas allt längre in i korridorerna och idealister och opportunisterna uppmanas med vackra ord och generösa penninganslag att följa efter.

NGO Forum i Köpenhamn finansierades av danska staten och storföretag som BP och M&T, det danska byggföretag som fått kontrakt på Öresundsbron. Bland miljöaktivister från när och fjärran syntes också Världsbankens företrädare och organisationen AIESECs unga blivande företagare som rest dit på Nestlés bekostnad. Stadgade NGOs var angelägna om att deras försök att med lobbying påverka regeringsdelegaterna inte skulle störas av de aktioner och uttalanden som planerades av deltagarna vid NGO Forum.²

I pacificeringen av de folkliga rörelserna är inte åsikterna det viktiga. Penningbidragen och de personliga kontakterna syftar inte till att tysta kritiken. De tjänar till att klippa banden mellan kritiker och folk. För de transnationella jättarna är en miljörelse hanterbar så länge den koncentrerar sig på:

1. Lobbying.
2. Medieteater.

Dessa aktiviteter kan aldrig vända den produktionsordning som de

NGO är en förkortning för *non-governmental organisation*. Begreppet fick sitt genomslag i FN. Det avser organisationer som formellt är fristående från staten och inte drivs i vinstsyfte – allt från fackföreningar till handelskammare räknas dit.

NGO-systemet domineras av toppstyrda frivilligorganisationer och av sammanslutningar med en företagsliknande, odemokratisk struktur, men där finns även folkligt demokratiska organisationer som har andra mål än de professionella välgörenhetsorganen.

transnationella lever av. Försök att med personlig övertalning ändra attityderna hos företrädare för storföretag och myndigheter kan gå alldeles utmärkt, och i enstaka frågor till och med få betydelse, men i det stora hela har ansträngningarna ingen verkan eftersom företrädarna är utbytbara. De har inte personlig makt att vända utvecklingen. En chef för Astra som plötsligt får för sig att gratis ge läkare i Indien tillgång till företagets patenterade recept blir inte kvar som chef för Astra.

På liknande sätt är det med de dramatiska medieutspelen. Radion, TV:n och tidningarna är världen över i händerna på dem som har intresse av att den nuvarande utvecklingen fortskrider. Det går att med medieutspel stoppa dumpningen av en oljeplattform i havet, men ingen så spektakulär aktion förhindrar ett krig om oljan vid Persiska viken.

Förhandlingar och presskontakter är nödvändiga, men den rörelse som förlorar sig i sammanträdesrum och mediekanalet rör sig snart inte mer. Tolkningsföreträdet och makten att vända utvecklingen erövrar alltid underifrån. Det vet de professionella påverkarna och deras uppdragsgivare. Därför anstränger de sig för att själva bearbeta "gräsrötterna".

I USA har försvaret av miljön alltmer kommit att bli en affär för advokater, politiker och intellektuella i storstäderna. Det har gjort det möjligt för storföretag att med demagogi vinna arbetare och småföretagare för en reaktion mot miljöskyddet. En rad lokala medborgargrupper har trängt fram i något som kallas *the wise use movement*. De samlar skogsarbetare till demonstrationer mot naturvårdande myndigheter och organiserar trakasserier av miljöaktivister. I bakgrunden finns nyhögerns kampanj-

organ och PR-firmor som Burson-Marsteller och Hill and Knowlton. Professionella påverkare räknar med att "gräsrotslobbying" och mobilisering av falska folkrörelser årligen omsätter omkring 800 miljoner dollar i USA. En del av pengarna samlas in med direktreklam, en del kommer ur olje-, gruv- och skogsbolagens kassor. Företag som Atlantic Richfield Company och DuPont investerar för säkerhets skull både i stadgade miljöorganisationer och wise use-grupper.³

En svensk parallell till wise use-rörelsen är linje 2 under folkomröstningen om kärnkraften, en skapelse uppifrån som drog nytta av miljöaktivisternas avskildhet från den fackliga rörelsen. I kampen om EU-medlemskapet var motståndet mera sammanhållet, men grunden för Jasegern var i princip densamma. Storföretagen stod för pengarna och skjöt Löntagare för Europa och andra krafter med folklig framtoning framför sig. Ett viktigt inslag i strategin var att utnämna några förvirrade unga stenkastare till framstående företrädare för nej-sidan. Den direkta aktionens militans gjorde sig bra på Expressens förstasida – som medel att fjärma EU-motståndet från de grupper inom folket som ännu tvekade.

En rörelse som lämnar det folkliga blir inte mindre framgångsrik, men framgången skiftar karaktär. Organisationen kan plötsligt bli mycket rik och få en framträdande plats i offentligheten. De transnationella jättarna har på det hela taget inget emot de ideella organisationer som arbetar med miljön och Nord-Syd-frågor. Tvärtom har de stora planer för sina NGOs.

I början av 60-talet fanns ett par hundra internationellt verksamma NGOs. Nu är de nästan 29.000.⁴ Denna våldsamma expansion sker samtidigt som statsbildninga-

rna i Syd försvagas och bryter samman i kriser, svält och krig.

Förloppen är inte bara parallella. De hänger nära samman. Nedtryckningen av staterna i världsekonomin periferi är kärnan i Nordamerikas, Europas och Japans globala strävanden. För att säkra Syd för de transnationella är det nödvändigt att med ränteutpressning, frihandelsavtal och politiska och militära interventioner bryta ner varje lokalt hinder. Det som kallas globalisering och internationalisering är i själva verket en återkolonisering av kontinenterna i söder, och i denna process spelar moderna välgörenhetsorgan samma roll som västerlandets missionärer hade förr.

NGOs står årligen för nära sex miljarder dollar av utvecklingshjälpen, nästan lika mycket som kanaliseras genom de multilaterala organen, och alltfler regeringar i Nord låter NGOs ta hand om alltmer av biståndet. Vicepresident Al Gore förklarade vid det sociala mötet i Köpenhamn att minst fyrtio procent av USAs bilaterala utvecklingshjälp hädanefter ska gå via de ideella organisationerna. EU låter experter från 160 NGOs sköta allt humanitärt biståndsarbete på plats. Av princip får lokala regeringar inget inflytande över pengarna.⁵

Denna utveckling återspeglas i en renässans för föreställningen om den vite mannens börda. Statsbild-

ningarna i periferin förklaras vara ondskefulla, icke livskraftiga eller på annat sätt omöjliga. Det är följaktligen den civiliserade världens sak att bibringa folken i Syd mänskliga rättigheter, fred, social service och skydd för miljön. James Morgan, som bevakar ekonomiska frågor för BBC, skriver i en artikel i Financial Times:

"Staten har brutit samman i stora delar av Afrika: Sierra Leone, Rwanda, Somalia och andra har upphört att fungera. FNs utvecklingsprogram UNDP förklarar att det här är en tilltagande trend, som kan iakttas också i Afghanistan, på Balkan, och, kan man tillägga, kanske småningom i Kaukasus. Men bör många av de här stäl-lena överhuvudtaget vara stater? ...

På samma sätt som många småföretag inte kan förbli självständiga och stå på egna ben, kan man hävda att statlig suveränitet inte är någon framtid för många län-der.

Om det inte hade funnits någon regering i till exempel Rwanda är det rent av troligt att landet besparats det se-naste årets fasligheter."

BBC-korrespondenten påpekar att Världsbanken och Internationella valutafonden redan sköter en hel del av den ekonomiska förvaltningen i många länder. Är det inte lika bra att de tar över beskattningsrätten också? Internationella institutioner kunde därutöver ansvara för grundläggande social service, och representationen i utlandet skötas av proffs på området.

Hur blir det då med demokratin? Tja, skriver James Morgan, den är det i alla fall inte så mycket bevänt med när finansmarknaderna styr och ställer. Afrikanerna borde försöka återuppliva det individuella inflytande och ansvarstagande på lokalnivå i stället.⁶

Decentraliserade projekt i det nära och lilla är ett sätt för Världsbanken och andra västliga biståndsorgan att avstyra folkliga rörelser som tar kamp om det centrala politiska fältet. I många latinamerikanska länder har det politiska motståndet försvagats på senare år samtidigt som grupper med tillgång till utländskt bistånd brett ut sig. Samma utveckling sker enligt den egyptiske ekonomen Samir Amin i Afrika. Hårdvalutan styr och i många fall förmedlas den av utländska NGOs.⁷

Denna paralysering av självständigt politiskt liv tecknas i Carlssonkommissionens rapport i de ljusaste färger. Ingvar Carlsson och Shridath Ramphal ser ett "globalt civilt samhälle" växa fram:

"Traditionellt har styrandet av världen i första hand betraktats som en angelägenhet för regeringarna. Idag måste vi inse att det innefattar inte bara regeringarna och de mellanstatliga institutionerna utan också icke-statliga organisationer, medborgarrörelser, multinationella företag, global kapitalmarknad och globala massmedia."

Kommissionen föreslår att detta globala civila samhäl-

le får en central plats i ett reformerat FN. Företrädare för de nya institutionerna ska knytas till generalförsamlingen och beredas formella möjligheter att över nationsgränserna bevaka mänskliga rättigheter och miljöresurser:

"Vi föreslår att en 'petitionsrätt' läggs i händerna på det internationella civila samhället så att FN kan uppmärksammas på situationer som hotar folks säkerhet. Ett Råd för petitioner, bestående av fem till sju framstående och självständiga personer, bör upprättas inom FN för att bedöma petitioner från icke-statliga aktörer."

Någon verkställande makt ska rådet inte ha, men med sin moraliska auktoritet ska det kunna påverka generalsekreterarens, säkerhetsrådets och generalförsamlingens handlande.

Kommissionen manar NGOs, affärsmän, forskare och ungdomar att engagera sig för en reformering av det internationella systemet i denna riktning:

"Överväldigade av en känsla av maktlöshet driver vi omkring sökande efter en samlande princip som kan säkra fredens frukter. Denna princip kan mycket väl vara det globala styret, en geniun internationalism, en ny världsordning som främjar framväxten av det globala grannskapets värderingar på bekostnad av en splittrande nationalism."⁸

Det är det gröna kapitalets bud. Det vill ha med sina NGOs – såväl professionella naturskyddsföreningar och människorättsorganisationer som idealistiska miljörelser – i bygget av en världsordning där de transnationellas aktiviteter inte hindras av störande statsbyggen i den globala periferin.

Välviljan får en vass udd. Den som lånar sig till de

transnationellas projekt kan möta samma tack som välgörenhetstanterna på hembesök hos snickarn i Strindbergs *Röda rummet*.

”– Jag försäkrar er, mina damer, att det här redan är olidligt, sade snickarn. Och det kommer en dag, då det blir än värre, men då, då komma vi ner från Vita Bergen, från Skinnarviksbergen, från Tyskbagarbergen, och vi komma med stort dån som ett vattenfall, och vi ska begära igen våra sängar. Begära? Nej, ta! och ni ska få ligga på hyvelbänkar, som jag har fått, och ni ska få äta potatis, så att era magar ska stå som trumskinn, alldeles som om ni gått igenom vattenprovet som vi...”

Vad är alternativet till den transnationella välviljan? Att solidariskt med folk i andra länder göra något åt världsordningen.

1. The Ecologist July-August 1995, No Sweat News Winter 1993-94. Uppgifterna ursprungligen från tidskriften PR Watch October-December 1993.
2. Öppet brev från Kenneth Haar från den danska Enhedslisten, Den røde tråd 950317, SEEDlinks April 1995.
3. The Ecologist July-August 1995.
4. FT 950213.
5. FT 950213, 950621, 951005, Den røde tråd 950317.
6. FT 950527.
7. Den røde tråd 950317.
8. *Our Global Neighbourhood. The Basic Vision*, Genève 1995, s 7, 24, 47.

Miljöförbundet Jordens Vänner Friends of the Earth Sweden

- är en demokratiskt uppbyggd miljö- och solidaritetsorganisation med lokalgrupper över hela landet och ett 60-tal systerorganisationer i lika många länder inom Friends of the Earth International.

- verkar för ett ekologiskt hållbart och mänskligt samhälle genom aktiviteter på lokal, nationell och internationell nivå.

Miljöförbundet Jordens Vänner har sedan 1979 givit ut Mudi-Mums-guiden där vi rekommenderar köp av lokalt producerad mat istället för köp från "multisar" vilka äger en stor del av de svenska varumärkena.

För frågor, beställningar av material eller medlemskap (100 kronor för dig under 20 år och 200 för dig som är äldre - Miljötidningen med 7 nr per år ingår):

Miljöförbundet Jordens Vänner Box 7048,
402 31 Göteborg (Besöksadress Jungmansgatan 37) Tel 031-121808, Fax 031-121817 E-post info@mjv.se Hemsida www.mjv.se

